/72

जून 2005

Rs. 12 /-

चांदोबा

या अंकात
जी-मॅनचं साहस
अनुभवा

सत्य अग्निसमान असते

रात्रीचे जेवण करुन सगळी मुले गोष्ट ऐकायला आली, तेव्हां सावित्रीआजी एक पुस्तक वाचीत होती. तेव्हां दहा वर्षांच्या रामने तिला विचारलं, ''काल आमचे काका एका मित्राला सांगत होते, ''कृष्णा स्वतःला फार हुशार समजतो आणि सर्वांचा मामा करायचे बेत आंखत असतो. पण सत्य हे नेहमी अग्निसमान असते. त्याला शिक्षा झाली ते बरंच झालं!'' हे बोलणं मी ऐकलं. आजी सत्य अग्निसमान असते याचा अर्थ काय ग?''

आजीने मोठ्या प्रेमाने त्याला जवळ घेतले आणि म्हटले, ''कांही लोक लपूनछपून वाईट कामें करतात. पण खरी गोष्ट पुढे केव्हांतरी उघडकीस येते. तुझ्या काकांनी हेच सांगितलं. शरद आणि कमल असंच करीत होते. त्यांची गोष्ट मी सांगते.'' आणि आजीने पुढील गोष्ट सांगितली.

एकदा गिरीपुरचा जमीनदार माधव ह्याच्या कचेरीत एक तरुण आला, त्याने माधवला सांगितलं, ''मालक, माझं नांव विश्वनाथ आहे. मी सुशिक्षित आहे. माझ्या शिक्षणाचा उपयोग होऊं शकेल अशी मला कुठेतरी नोकरी आपण मिळवून दिलीत तर फार मोठे उपकार होतील.''

जमीनदाराने म्हटले, ''माझ्या कचेरीत शरद आणि कमल हे दोघेजण आहेत. ते बरीच वर्षे इथे काम करीत आहेत. एक महिनाभर तू त्यांच्या-बरोबर काम कर. त्यानंतर जर त्यांनी तुझे काम नांवाजले, तर मग पुढे बघूं.''

विश्वनाथ हुशार व हजरजबाबी होता. त्याची कामसू वृत्ती त्या दोघांनाही आवडली. शरद व कमलला एकेक उपवर मुलगी होती. त्या दोघांनाही विश्वनाथ जांवई म्हणून आवडला होता.

संधी मिळताच शरद विश्वनाथला सांगू लागला, ''तू कमलवर विश्वास ठेवूं नकोस हं! तो खोटे हिशेब दाखवतो आणि मालकांना फसवतो. त्याची पापाची कमाई आहे.''

कमलनेही विश्वनाथला सांगितलं, ''शरद प्रत्येक बारीकसारीक गोष्टीचे रडगाणे जमीनदाराकडे गात बसतो, आणि त्यांच्याकडून पैसे उकळतो. बायको आजारी आहे असं नेहमी खोटंच सांगतो. असल्या खोट्या माणसाचे बोलणे ऐकून सोडून द्यायचं असतं. तुझही नांव त्यांत खराब होईल.''

त्या दोघांच्या एकमेकांबद्दलच्या चहाड्या ऐकून विश्वनाथला वीट आला. खरी गोष्ट काय आहे ती जाणून घेण्यासाठी त्याने आपल्या एका दूरच्या नातलगाला व पाटलाला भेटून, त्या दोघांबद्दल सांगितले.

सारी हकीकत ऐकल्यानंतर पाटील म्हणाला, ''दोघेही लबाड आहेत. श्रीरामनवमीच्या उत्सवासाठी जमीनदाराने जी रक्कम दिली होती, त्यांतील बरीच मोठी रक्कम शरदने पळवली आहे. आता कमलने सुद्धां धर्मशाळा चालवण्यासाठी जी रक्कम दिली होती, त्यांतली अर्धीअधिक रक्कम कमलने खिशांत घातली. पण जमीनदारसाहेबांचा दोघांवर फार विश्वास आहे. म्हणून आम्हाला त्यांच्यापाशी खरी गोष्ट सांगायचे धाडस होत नाही.''

विश्वनाथ जमीनदाराला एकांतात भेटला. गेले वीस दिवस त्या दोन्ही वरिष्ठ अधिकाऱ्यांनी काय काय केलं, त्याचा अहवाल दिला. त्याचप्रमाणे गांवचा पाटील आणि प्रमुख यांनाही ते दोघे आवडत नाहीत. त्यांच्या दृष्टीने ते दोघेही बदमाष व लबाड आहेत. विश्वनाथ पुढे म्हणाला कीं जमीनदाराची संमती असेल तर ते दोघे कचेरीत येऊन त्या दोन्ही लुच्च्या अधिकाऱ्यांचे पितळ उघडे करायला तयार आहेत.

विश्वनाथची माहिती ऐकून जमीनदार क्षणभर अवाक् झाला. नंतर स्वतःला सावरत म्हणाला, ''पाटील आणि गांवप्रमुखांनी साक्ष द्यायची कांही आवश्यकता नाही. त्यांचा प्रामाणिक स्वभाव मला ठाऊक आहे. सत्य अग्निसमान असते ना? किती दिवस ते लपून राहील? या क्षणापासून मी तुला शरद व कमलसकट सर्व कर्मचाऱ्यांवरचा अधिकारी म्हणून नेमतो आहे.''

आजीने गोष्ट सांगून म्हटले, ''आपली वाईट कामें लपवायचा कितीही प्रयत्न केला, तरी खरी गोष्ट कधीतरी उघडकीस येते. म्हणून चांगली कामे करण्याचीच संवय लावायची. आता कळलं ना, सत्य अग्निसमान असते याचा अर्थ?'' मुलांनी उत्साहाने माना डोलावीत म्हटले, ''आजी, अर्थ कळला!''

आजीच्या गोष्टी - ५ : ललित जोशी

वाचकांसाठी कथास्पर्धा (नव्हेंबर)

सर्वोत्तम कथा

न्यायी राजा राजवर्मा :

राजा म्हणाला मी कोणामधेही फरक केलेला नाही. रखवातदार हा रखवाली करण्यासाठीच नेमला होता. त्याने दरोडेखोरास पकडले. त्यांत विशेष असे कांहीच नव्हते. कारण रखवालदाराला चोर दरोडेखोर पकडण्याचा, रक्षण करण्याचा, पगार दिला जात होता. तसे शिक्षकाचे नव्हते. शिक्षकाने ओरडून लोकांना जागे करुन गुंडाला पकडवून दिले. शिवाय तो निवृत्त शिक्षक शारीरिक दृष्ट्या कमजोर होता. तो त्या गुंडाशी लढूं शकत नव्हता. तरीही युक्तीने त्याला पकडून दिले. शिवाय तो त्याच्या नोकरीचा भागही नव्हता. किंवा वेगळा पगार मिळत नव्हता, वा बक्षिसाची अपेक्षा नव्हती.

राजाने रखवालदाराला सोन्याची अंगठी बक्षीस दिली. ही त्याने बजावलेल्या कामगिरीची शाबासकी व राजाच्या मनाचा मोठेपणा होता.

शिशु असो वा समाजातील इतर कोणीही व्यक्ति, त्यांची आपल्या समाजाशी बांधिलकी असते. समाजात वावरताना त्याची प्रत्येकाला जाणीव राहावी म्हणून राजाने शिक्षकाला हिऱ्यांचा हार देऊन, समाजांतील प्रत्येक माणसाने वय, पगार, पद, याचा विचार न करता दक्ष रहावे, व देशसेवा करावी, यासाठी बक्षीस दिले.

चोर व दरोडेखोर समाजाचे शत्रूच आहेत. त्यामुळे राजाने त्यांच्यात फरक करण्याचा प्रश्नच येत नव्हता.

प्रसाद दत्तात्रय जाधव
८७/२, शंकरराव सुतार चाळ, आझादवाडी, दीपक केबल शेजारी,
कोथरुड, पुणे - ४११ ०३८. (महाराष्ट्र)

सासूसुनेचे भांडण

अरुंधतीने कोणत्या मुहूर्तावर सासरी पाऊल ठेवले होते कोण जाणे, पण सासूसुनेचे क्षणभर कधी पटले नाही. सासूने कांही सांगितले तर सून ते बोलणे खोडून काढायची. सुनेने कांही सुचवले तर सासू त्याला जोरदार विरोध करायची. सुनेने जर नवीन साडी नेसून, केंसात गजरा माळून मैत्रिणींकडे जायचा बेत ठरवला, कीं सासूबाईंची बडबड सुरुं व्हायची. सासू म्हणायची, ''इतका वेळ नटूनथटून कुठे जायचंय तुला? आरशासमोर सारखी वेड्यासारखी उभी असतेस, ते कांही चांगलं नाही. घरादाराची वाट लागेल अशाने!''

''मी चांगले कपडे वापरले तर तुम्हाला कां राग येतो? मला वाटेल ते मी करीन. तुम्ही मला कांही एक सांगू नका.'' अरुंधती आपल्या सासूला, पार्वतीला ताठ्यांत उत्तर द्यायची व तडक बाहेर निघून जायची.

पार्वतीने जर गोड पदार्थ करायला सांगितला तर ''ह्यांना गोड नको असतं, ''असं म्हणून अरुंधती तो विचार उडवून लावीत होती. तिच्या स्वरांत मात्र कडूपणा पुरेपूर भरलेला होता.

बिचारा अमर दिवसभर शेतांत राबराबून संध्याकाळी दमूनभागून घरी आला कीं या दोघींचा वादविवाद सुरुच होत असे. अमर जरा हळव्या स्वभावाचा होता. त्यामुळे आईला किंवा बायकोला कांही सांगणे त्याला कांही जमत नव्हते. त्याची स्थिती अगदी केविलवाणी झाली होती.

एके दिवशी संध्याकाळी तो घरी जायच्याऐवजी शेताच्या बांधावर बसूनच राहिला. संन्यास घेऊन टाकावा कीं पळून जावे? असे विचार त्याच्या मनांत घोळत होते. त्याच वेळेला त्याचे मित्र भीम आणि राम त्याला पाहून जवळ आले व त्यांनी विचारले, ''अमर, काय झालं रे? चेहरा कां असा उदास? आत्ता तर तुझं लग्न झालंय; घरी पळायचं सोडून इथेच कां रे असा बसला आहेस?''

अमरने त्यांना त्याचे दुःख सांगून म्हटले, ''हे

माझं दुर्दैव आहे. त्यांतून वांचण्याचा मार्गच नाही. मी तर मी तर अगदी कंटाळून गेलो आहे. करणार तरी काय? माझं जाऊं दे, तुम्ही दोघे आत्ता कुठे निघालात?''

रामने उत्तर दिलं, ''शेजारच्या गांवात नाटकाचा खेळ आहे. त्यांत आम्हीही आहोत. रामनवमीच्या निमित्ताने हा कार्यक्रम होणार आहे.''

भीमने अमरला धीर देत म्हटले, ''पत्नी आणि आई यांच्या भांडणावरुन तू इतका उदास होऊं नकोस हां! तुझी ही समस्या लौकरच सुटेल. धीर धर.''

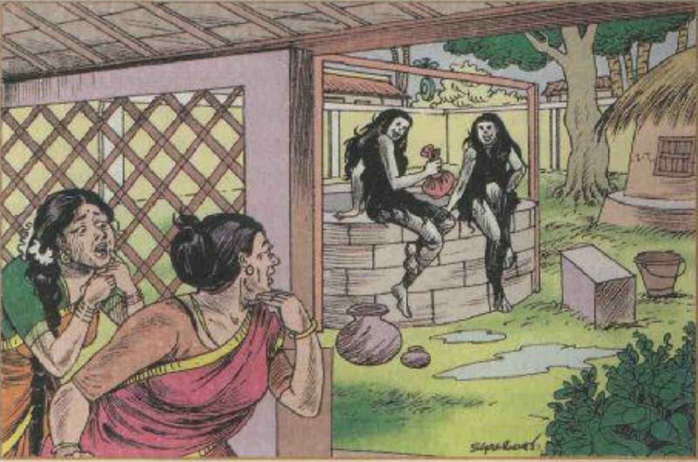
''हो, हो, भीमचे शब्द खरे ठरतात नेहमी. तू अगदी निश्चिंत मनाने घरी जा.'' राम म्हणाला.

आठवडा उलटला. पौर्णिमेची रात्र होती. अमरला गाढ झोंप लागली होती. मागील दारच्या विहिरीजवळ अचानक जोराचा आवाज झाला.

सासू व सून दोघीही जाग्या झाल्या आणि दार उघडून त्या अंगणात गेल्या.

विहिरीच्या कठड्यावर दोन जटाधारी भुतें बसली होती. हातांतले दागिन्यांचे गांठोडे जोरजोरांत हालवत ते आपसांत बोलत होते. ते बघून सासूसुनेची बोबडीच वळली.

या दोघींना पाहून ती भुते खाली उतरुन त्यांच्याशी बोलायला लागली. ''घाबरुं नका. ज्याप्रमाणे मनुष्यांच्यात चांगली माणसे असतात, त्याचप्रमाणें भुतांच्यामधेही चांगली भुते असतात. खरं सांगायचं तर आम्ही जिथें सास्वासुना भांडत नाहीत अशा घराच्या शोधांत आहोत. त्यांना हे दागिन्यांचं गांठोडं आम्हाला द्यायचं आहे. गांवात आम्ही खूप शोध घेतला,

पण सासूसुनेचं भांडण नसणारं एकही घर आम्हाला सांपडलं नाही. या घरांतही दोघींचं पटत नसावं बहुतेक!''

पार्वतीने कसाबसा जीव मुठीत धरुन त्यांना विचारले, ''पण हे दागिने तुम्हाला कुठे मिळाले?'' आणि ती हळूंहळूं पुढे आली.

दुसऱ्या भुताने आपले डोके खाजवीत तिला उत्तर दिले, ''ती एक लांब कहाणी आहे. पण थोडक्यांत सांगायचं तर परवां रात्रीं आम्ही अरण्यांत फिरत होतो, तेव्हां दोन चोरांना आम्ही दिसलो. एकाच्या हातांत दागिन्यांचे हे गांठोडे होते. आम्हाला भिऊन ते ओरडत पळाले आणि गांठोडे तिथेच टाकून गेले.''

त्यावर पार्वती कांही बोलणार तितक्यांत अरुंधतीने तिला थांबायची खूण केली आणि तिने भुतांना विचारले, ''तुमचे बोलणे विश्वास ठेवण्याजोगे आहे खरे! हे दागिने गोरगरीबांना तुम्ही वाटायला हवे होतेत. पण न भांडणाऱ्या सासूसुनांनाच ते द्यायची तुमची इच्छा कशापायी आहे?''

लांब केसांच्या मोठ्या भुताने गंभीरपणे सांगितलं, ''सूनबाई, तुम्ही फारच कठीण प्रश्न विचारलात. आम्हीही तुमच्यासारख्या भांडकुदळ सासूसुना होतो. आमच्या घरासमोर एक मंदिर होते. तिथें एक साधू ध्यानधारणा करीत होते. आमच्या घरांतही सासूसुनांचा वादविवाद नि भांडणे होत होती. त्या आवाजाने साधूमहाराजांना फार त्रास झाला. त्यांनी चिडून आम्हाला भुतें बनाल असा शाप दिला. आम्ही त्यांच्या पाया पडलो आणि क्षमा मागितली, तेव्हां त्यांनी सांगितलं कीं ज्या घरांत सासू नि सून खरोखरीच प्रेमाने राहात असतील, त्यांचे तुम्ही कल्याण केलेत तरच तुम्ही दोघी शापमुक्त व्हाल, आणि तुम्हाला फिरुन मनुष्यरूप प्राप्त होईल.''

''तुम्ही हे गांठोडे आम्हाला द्याल ना?'' अरुंधतीने विचारले.

''अवश्य देऊं. पण त्यासाठी तुम्हीदेखील आम्हाला कांहीतरी दिलं पाहिजे.'' लहान भूत म्हणाले.

दोघींनी एकासुरांत म्हटले, ''नक्की देऊं. सांगा, काय हवंय?''

''पुढच्या पौर्णिमेच्या दिवशी हे गांठोडे घेऊन आम्ही पुन्हां येऊं. कारण या दागिन्यांच्या लोभाने नव्हे तर तुम्ही दोघी खरंच एकमेकींशी चांगल्या वागता आहात हे आम्हाला पटायला हवं ना!

आम्ही तुमच्यावर लक्ष ठेवून राहूं. चला, आता पहाट होत आलीय. तुम्ही आता जा नि तुमच्या कामाला लागा." दोन्ही भुतांनी सांगितलं.

दोघींनी आनंदाने माना डोलावल्या आणि एकमेकींचा हात पकडून त्या घरांत गेल्या. त्या गेल्यानंतर ती दोन्ही भुतेही भिंतीपलीकडे उडी मारुन गेली आणि दिसेनाशी झाली.

दुसऱ्या दिवसापासून सासू व सून मायलेकीं-प्रमाणे वागायला लागल्या. त्यांच्या मनांत गैरस-मज निर्माण होण्याचे थांबले. एकमेकींशी त्या समजूतदारपणे वागूं लागल्या. त्यांच्यामधे झालेला हा बदल बघून अमरला फारच आश्चर्य वाटले, आणि आनंदही झाला.

महिनाभराने पौर्णिमा आली; टिपूर चांदणे पडले होते. सासू व सून अधीर होऊन या भुतांची वाट पाहात होत्या. दोघींना कांही झोंप येईना. दागिन्यांचे गांठोडे केव्हां मिळणार त्यासाठी त्या अगदी कासावीस झाल्या होत्या. पण सूर्योदयाची वेळ झाली तरी भुते कांही आली नाहीत.

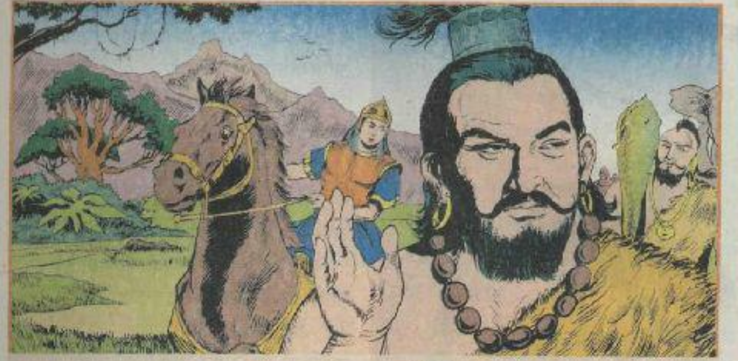
पार्वतीने अरुंधतीला निराशेने म्हटलं, "अग, त्या भुतांनी सांगितल्याप्रमाणे आपण प्रेमाने महिनाभर वागलो खऱ्या, पण कधीकधी मला तुझा राग येत होता, आणि मी तुझ्याशी प्रेमळ-पणाचे नाटक करीत होते. हे बहुतेक भुतांनी पाहिलं असेल, म्हणून ते आले नाहीत."

त्यावर अरुंधतीने गंभीरपणे म्हटलं, "सासू-बाई, माझंही तसंच झालं होतं. पण दागिने गेले तर जाऊं द्या. यापुढे आपण दोघींनी वाद न घालता प्रेमाने वागायला काय हरकत आहे? एकमेकींचा मान राखून मायलेकींसारखं, मैत्रिणीसारखं राहिलो तर? गेला महिनाभर आपल्यामधे कधीही गैरसमज, भांडण झालं नाही; असंच पुढेही राहिलो तर आपला मुलगाही खूष होईल."

"हो हो, तुझं अगदी बरोबर आहे. लहान असलीस तरी विचार अगदी थोरांसारखा आहे हो!" असं म्हणून पार्वतीने सुनेचे भरपूर कौतुक केले.

शेजारच्या खोलीत झोपलेल्या अमरने हे बोलणें ऐकले. दोघींची दिलजमाई झालेली पाहून त्याला फार आनंद झाला. पण त्याचे मित्रच भुताचा वेष घेऊन होते आणि त्यामुळे दोघींचा स्वभाव बदलला, हे त्याला ठाऊक नव्हते.

भल्लूक मांत्रिक

19

(जितकेतू राजाने घोषणा केली कीं मायामर्कटाचा मंत्रदंड जो आणून देईल त्याच्याशी मी दत्तक घेतलेल्या माझ्या मुलीचा विवाह करीन आणि त्याला अर्धे राज्य बक्षीस देईन. त्यानंतर मायामर्कटाला किल्ल्याच्या भिंतीवर बसलेला पाहून, वन्यवासी तरुणाने त्याच्यावर बाण सोडला. मर्कटाने तो बाण कालीवर्मा आणि अस्वल्या मांत्रिकाच्या दिशेने फेंकला. त्यानंतर...)

बाणाची जखम होण्यापूर्वीच मायामर्कट ओरडत सुटला "माझा मंत्रदंड कुठे आहे?" तो आवाज सर्वांनी ऐकला. त्यावर अस्वल्या मांत्रिक चकित होऊन म्हणाला, "अरे शिष्या कालीवर्मा, तू हा प्रश्न ऐकलास ना? मर्कटाने माझा मंत्रदंड हरवला तरी आहे, किंवा कुणीतरी तो चोरलेला आहे. याचा हा असाच अर्थ होतो ना?"

कालीवर्मा म्हणाला, "होय गुरुजी, कुणीतरी या वानराकडून तो मंत्रदंड चोरला आहे. पण तो कोण आहे, हे आपल्याला कसं कळणार? आपल्याला शहरांत घुसतादेखील येणार नाही. किल्ल्याचे दरवाजे लोखंडी आहेत. दुर्मुखराजाच्या किल्ल्याचे दरवाजे लांकडी होते. म्हणून आपण तिथे आग लावून आंत घुसूं शकलो."

त्यावर अस्वल्या मांत्रिक म्हणाला, "आज रात्रीं आपण किल्ल्याच्याबाहेरच डेरा टाकून तिथे रात्र काढूं या. आणि किल्ल्याची भक्कम दारे कशी तोडायची, त्यावर उद्यां शांतपणे विचार करुं."

हे ऐकून उग्रदंड राक्षस दांत विचकत बोलला, ''माझ्या दगडी गदेच्या प्रहाराने किल्ल्याची दारे मोडली नाहीत, पण भिंती तोडता येतात कां ते पाहातो.'' असं म्हणून त्याने गदेने किल्ल्याच्या भिंतीवर प्रहार केला. त्यामुळे भिंतीतले एकदोन दगड सुटून खाली गडगडले. दुसऱ्याच क्षणीं भिंतीवर उभे असलेल्या सैनिकांनी उग्रदंडावर बाणांचा वर्षाव केला.

अस्वल्या मांत्रिकाने उग्रदंडाला तिथून हलण्याची आज्ञा केली आणि कालीवर्माला म्हटले, ''कालीवर्मा, माझ्या मनांत शंका आहे कीं आणखी कुणा मांत्रिकाने मर्कटाच्या हातांतून माझा मंत्रदंड चोरला असेल.''

राजवाड्यासमोर अस्वलाच्या थपडेने भिऊन गेल्यामुळे त्याच्या हातातून मंत्रदंड जो उडून दूर फेकला गेला होता, तो आपल्या झोळींत घालणारे दोन तरुण बैरागी, नगराबाहेरच्या तलावाच्या कांठावर वडाच्या झाडाखाली मंत्रजप करणाऱ्या आपल्या गुरुकडे जात होते.

त्यांच्यापैकी जो मोठा होता त्याने धाकट्याच्या हातातून मंत्रदंड आपल्या हातांत घेत म्हटले, ''अरे भाऊ, गुरुजींच्या हातांत हा मंत्रदंड सोंपवण्यापूर्वी त्याची काय शक्ती आहे, ती आपण पडताळून पाहूं या.''

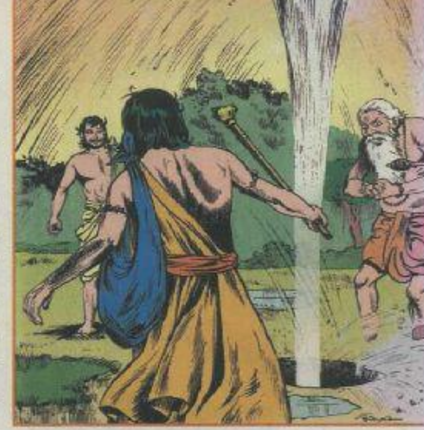
छोट्या बैराग्याने होकारार्थी मान हालवली. तेव्हां मोठ्या बैराग्याने मंत्रदंड वर उचलून ''अहूं, इहीं, उहूं, खजिन्याचे दार उघडा'' असा मंत्रजप करीत तो दंड जोराने जमिनीवर मारला.

त्यावेळेला जो मोठा आवाज झाला, तो ऐकून बैरागी गुरुजी डोळे न उघडताच म्हणाला, ''अरे, भैरव बैरागीच्या समोर चुकीचे मंत्र उच्चारणारा पापी कोण आहे रे? आताच मी त्याचे भस्म करुन टाकतो.''

असं म्हणून गुरुजी बैराग्याने आपला पितळेची व चांदीची फुले जडवलेला लहान दंड वर उचलला. ही गुरुवाणी ऐकून दोघेही शिष्य फारच भेदरले. तितक्यांत मंत्रदंडाच्या प्रहारामुळे जमिनीत एक भेग पडली आणि त्यांतून कारंज्या-सारखी पाण्याची एक धारा वर उसळली. ती बघून ते थक्क झाले. पण गुरुजी बैरागी मात्र चिडला होता. त्याने डोळे उघडले आणि दांतओठ आवळले. त्याबरोबर पाण्याची ती धार त्यांच्यावरच पडूं लागली.

''गुरु प्रभु'' अशी आरोळी ठोकत भैरव बैरागी एकदम उठून उभा राहिला व म्हणाला, ''अरे, विजांच्या लखलखाटाशिवाय हा पाऊस कसा?'' आणि दूखर उभे असलेल्या आपल्या शिष्यांना पाहून त्याने विचारले, ''अरे, जमिनींतून आभाळा-कडे पाण्याची धार झेपावते आहे! किती आश्चर्याची गोष्ट आहे ही!''

हे बोलणे ऐकून दोघा शिष्यांनी धीर एकवटून विचारले, ''भैरव गुरुजी! आम्ही आमच्या मंत्रशक्तीने ही जलधारा जमिनीतून वर आणली आहे. आता आमचे शिक्षण संपले ना?'' गुरुजी चकित होऊन शिष्यांजवळ गेला. आपल्या मोठ्या शिष्याच्या हातांतला मंत्रदंड पाहून थक्क होऊन म्हणाला, ''अरे, हे काय? हा तर मंत्रदंडासारखा दिसतोय.''

''गुरुजी, हा मंत्रदंडासारखा नव्हे, मंत्रदंडच आहे. आम्ही तीन शब्द उच्चारले आणि खजिन्याचे दरवाजे उघडायला सांगितले, पण याने तर पाताळगंगाच वर आणली.'' मोठ्या शिष्याने सांगितले.

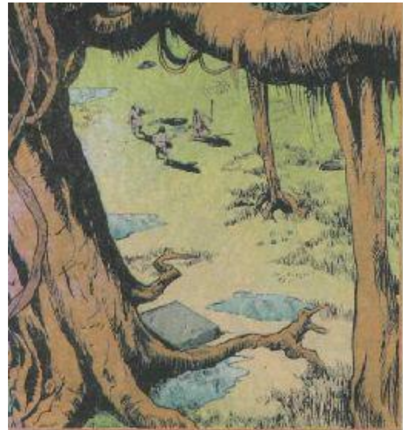
त्यानंतर भैरव बैराग्याने तो मंत्रदंड आपल्या शिष्याच्या हातांतून घेतला, जरा तो इकडेतिकडे फिरवला आणि म्हटले, ''हा मंत्रदंड कुणा मंत्रिकाच्या हातांत गुळगुळीत झालेला आहे. पण हा तुमच्या हातांत कसा काय आला? तुम्ही हा चोरलात कीं काय? तो मांत्रिक कुठे आहे?''

मोठ्या शिष्याने धाकट्याला गप्प बसण्याची खूण केली, गुरुजीच्या हातून चटकन तो मंत्रदंड घेतला, व नंतर तो म्हणाला, ''गुरुजी! सर्वांत अगोदर आपण ही पाण्याची धार थांबवायला हवी. नाहीतर कांही प्रहरांतच सारे नगर पाण्या-खाली बुडेल.'' असं समजावून त्याने मंत्रदंड वर उचलीत म्हटले, ''आधी खजिन्याचा दरवाजा बंद कर.'' आणि पाणी येत असलेल्या जागेवर मंत्रदंडाने त्याने पुन्हां एकदा प्रहार केला.

यावेळी मात्र मंत्रदंडाच्या आघाताने जमिनीवर एक मोठा खड्डा पडला व त्याचा प्रचंड मोठा आवाज झाला. ते बघून भैरव बैरागी उडी मारुन म्हणाला, ''अरे, तुम्ही कशाही प्रकारे हा मिळवला असेल, पण तुम्ही हा मंत्रदंड मला भेट म्हणून आणला आहे ना!

वा, वा, तुमच्या गुरुभक्तीवर मी प्रसन्न आहे. मला वाटतं आता पाण्याचा प्रवाह बंद झाला आहे, आणि खजिन्याची दारेही उघडली आहेत. तुम्ही दोघे या खड्ड्यांत उतरा आणि खजिन्याचा शोध घ्या.''

मंत्रदंडाकडे साशंक नजरेने बघत छोटा शिष्य

म्हणाला, "भैरव गुरुजी! या मंत्रदंडाच्या शक्तीवर विश्वास ठेवला तर आपण कुठल्यातरी संकटात सांपडणार अशी मला भीती वाटतेय. आपण खजिन्याचे दरवाजे उघडायला सांगितले, तर याने पाण्याची धारच उसळत ठेवली! आपल्याला खजिना मिळेलच अशी कांही खात्री देता येत नाही."

त्यावर विचार करीत भैरव बैरागीने शिष्याच्या हातांतला मंत्रदंड घेतला व तो निरखत असताना मोठा शिष्य हंसून त्याला म्हणाला, "गुरुजी, याचा किती महिमा आहे ते आम्हाला माहीत नाही. एका मर्कटाला त्याची शक्ती ठाऊक आहे; त्याच्याकडचा हा दंड आमच्या हातांत आला. तो मर्कट यावेळी जितकेतु राजाच्या महामंत्री आहे. त्या राजाने घोषणा केली की हरवलेला हा दंड आणून देणाऱ्याला आपले अर्धे राज्य राजा देईल, व त्याबरोबर आपल्या मुलीचा विवाहदेखील त्या मनुष्याशी होईल."

अर्धे राज्य आणि राजकुमारीची गोष्ट ऐकल्याबरोबर भैरव बैरागी उत्साहाने जोरांत ओरडला, "गुरु प्रभू!" आणि पुढे म्हणाला, "अरे माझ्या शिष्यांनो, तुम्ही ही इतकी महत्वाची गोष्ट इतका वेळ माझ्यापासून कां बरं लपवून ठेवलीत? तर मग अर्धे राज्य मी घेईन आणि तुम्हा दोघांपैकी एकाचा विवाह राजकुमारीशी होईल. हा निर्णय तर फारच छान आहे, पण राजेमहाराजे बोलतात तसं करतातच असं नाही. आपल्या हातून राजाने मंत्रदंड घेतला आणि आपली डोकी उडवली तर आपण काय करणार?" असं म्हणून खाली मान घालून तो वडाच्या खोडाजवळून बाजूला सरला. आपल्या गुरुच्या तोंडून हे शब्द ऐकल्यावर बैराग्याच्या शिष्यांच्या मनांतही शंका आली की राजाच्या शब्दावर पूर्ण विश्वास ठेवता येणार नाही. धाकटा शिष्य त्या जमिनीवर पडलेल्या खोल खड्ड्याकडे गेला आणि मोठ्या शिष्याच्या हाताच्या आधाराने त्या भुयारांत उतरला. खाली बघत तो एकदम चित्कारला, "भैरवगुरुजी! असं वाटतंय कीं इथे पायऱ्या आणि भुयारी वाटही आहे. या मंत्रदंडामुळे आपल्यासाठी खजिन्याचा दरवाजा उघडून ठेवलेला आहे."

भैरव बैरागी उत्साहाने आपल्या शिष्यांपाशी आला आणि म्हणाला, "अरे माझ्या शिष्यांनो, आपल्या नशिबाने जर इथें गाडलेला खजिना हातांत आला, तरी आपण संतुष्ट होऊं. त्यानंतर हा मंत्रदंड राजाच्या हातांत द्यायचा कीं नाही, याचा आपण शांतपणे विचार करूं!" असं म्हणून तोही आपल्या शिष्यांच्या पाठोपाठ भुयारी वाटेने खाली उतरुन जाऊं लागला.

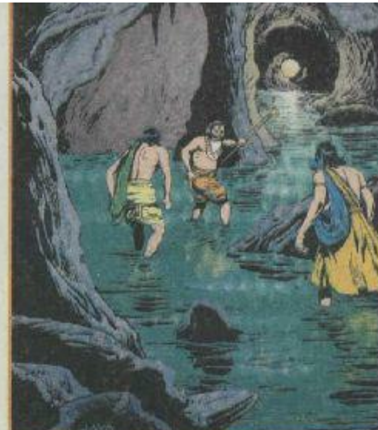
गुरु व शिष्य आणखी खोल अंतरावर पुढे पोंचले. तिथें साऱ्या वाटेवर पाणी असलेले त्यांना दिसले. घोट्याइतक्या पाण्यांतून ते आणखी पुढे जात राहिले, तेव्हां त्यांना भुयाराच्या आंत दूरवर एक अंधुकसा प्रकाश दिसूं लागला.

तो पाहून, खुषींत येऊन, भैरव बैरागी आपल्या शिष्यांना म्हणाला, "शिष्यांनो, तो प्रकाश म्हणजे खजिन्यांतल्या रत्नांची प्रभा आहे. त्यांची चमक आहे ती! आता समजा, त्या खजिन्याची राखण करणारा एखादा यक्ष जर तिथे असला तर आपण काय करायला हवं?"

"ते तर गुरुजी आपणच आम्हाला सांगू शकाल." मोठ्या शिष्याने म्हटले.

त्यावर छोटा शिष्य म्हणाला, "भाऊ, गुरुंनी सांगितलेले मंत्र तुला तोंडपाठ आहेत, पण व्यवहारज्ञान मात्र हवं तेवढं नाही. आपल्याला खजिना दाखवणारा मंत्रदंड किती शक्तिमान आहे, याचा विचार तू केला नाहीस ना? खजिन्याचे रक्षण करणाऱ्या यक्षाच्या अंगाला या मंत्रदंडाचा स्पर्श झाला कीं तो फटाक्यासारखा क्षणांत जळून जाईल कीं!"

"अरे वा, छानच बोललास कीं! माझा मंत्रोपदेश तुझ्या लक्षांत आला आहे तर! आता तू निमूटपणें पुढे चालत राहा." भैरव बैराग्याने मंत्रदंडाने उजेडाच्या दिशेने खूण करीत म्हटले.

त्याच वेळी भुयाराच्या वरची जमीन हालल्यासारखी वाटली आणि हत्तीचा चित्कारही ऐकायला आला. चारसहा क्षण ते तिघेही भीतीने गांगरुन गेले होते. भैरव बैरागी सावरत म्हणाला, "अरे शिष्यांनो, आपल्या वडाच्या झाडाखाली एखादा रानटी हत्ती किंवा हत्तीवरुन सैनिक आलेले असावेत. जर ते या गुप्त भुयारांत उतरले तर आपण काय करायचे?"

"आपण आमचे गुरु आहात. तेव्हां विचार करुन आपणच आम्हाला काय करायचे ते सांगावे." मोठा शिष्य उद्गारला.

पण छोटा शिष्य मात्र हंसत म्हणाला, "रानटी हत्ती किंवा गजदळाला काय तलावांतले बेडूक बघण्याशिवाय दुसरे कांही काम नाही कां? समोर दिसणाऱ्या रत्नांच्या ढिगाखेरीज इतर गोष्टींचा विचारदेखील आत्ता करुं नका."

त्याचे बोलणे संपण्यापूर्वींच वरुन मातीचे

एक मोठे ढेकूळ तुटून त्यांच्या पुढ्यांतच धप्पकन पडले. ते पाहून तिघेही घाबरले व भुयाराच्या तोंडाकडे पळायला लागले.

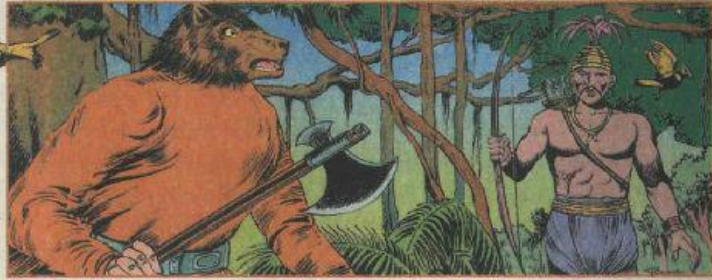
त्यावेळी त्या भुयारी मार्गाच्या वरती असलेल्या तलावाच्या कांठावर मुक्काम करावा म्हणून अस्वल्या वधिक व हत्तीवर तो वन्यवासी तरुण असे सोईस्कर जागा शोधत तिथे आले होते. त्याच वेळी त्यांच्या एका हत्तीचा पाय जमिनीत रुतला. तो हत्ती आरोळी ठोकीत पुढच्या बाजूला पडला. तेव्हां त्या दोघांनी हत्तीवरुन खाली उडी मारली. तो हत्तीही धडपडत उठला आणि त्याने जमिनीवर जोराने सोंड आपटली.

अस्वल्या वधिकाने एकवार चौफेर नीट न्याहाळून बघितले, आणि त्या वन्य तरुणाला म्हटले, "हे बघ, कालीवर्माजी आणि अस्वल्या मांत्रिकांनी सुद्धां एकदा इथें येऊन ही जागा पाहिली पाहिजे. इथें भरपूर पाणी आहे. ज्या किल्ल्यावर आपल्याला हल्ला करायचा आहे, तो जितकेतू राजाचा किल्लाही इथून जवळ आहे. मायामर्कटाकडे कितीही मंत्रतंत्र असले, तरी तो आपल्या स्वभावानुसार या वडाच्या बाजूला आलाच, तर आपण त्याला सहज पकडून अस्वल्या मांत्रिकाचा मंत्रदंड त्याच्याकडून घेऊं शकूं."

पण तो वन्य तरुण हत्तीच्याभोवती फिरून त्याचा पाय मोडला वा दुखावला नाही ना, याचीच पाहाणी करीत होता. हत्ती नीट चालायला लागलेला पाहून तो तरुण अस्वल्या वधिकाला म्हणाला, "पाहा, आपले वाहन तर अगदी ठीक आहे. आपण खरंच भाग्यवान आहोत."

दुसऱ्याच क्षणीं वडाच्या फांद्यामधून एका पारध्याने खाली उडी घेतली व त्यांना म्हणाला, "हे तुमचं खरंच भाग्य समजा. कारण ज्या भुयाराने त्या कपटी बैराग्यांना आपल्या पोटांत घेतलं, त्या भुयाराच्या बाजूला तुमचा हत्ती वळलाच नाही! नाहीतर तुम्हालाही त्या भुयाराने आपल्या पोटांत घेतलं असतं."

हे ऐकून वधिक आपला परशू उचावत ओरडला, "सिरस भैरव, अरें, पण तू कोण आहेस? मायामर्कटाचा शिष्य तर नाहीस ना?" आणि तो पारध्याच्या दिशेला वळला. (क्रमशः)

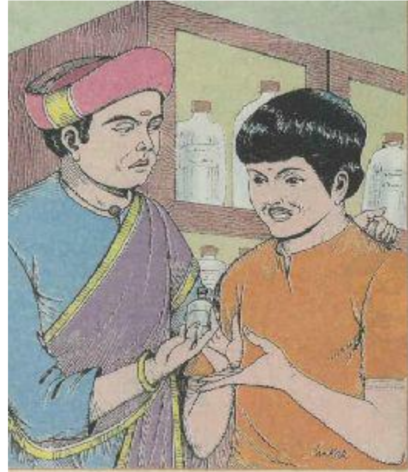

वेताळ कथा

बेसूर ब्रम्हा

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला, झाडावरुन त्याने शव खाली उतरवले, आणि ते खांद्यावर घेऊन तो स्मशानाकडे जाऊं लागला. तेव्हां प्रेतांत लपलेल्या वेताळाने म्हटले, "राजन्, तुझा हा हट्ट पाहून अतिशय आश्चर्य वाटते आहे. ज्यासाठी तू हे काम स्वतःवर घेतले आहेस, ते कधीही पूर्ण होणार नाही व तुला यश मिळणार नाही. तू राज्यकर्ता आहेस आणि प्रजेला तुझी जास्त आवश्यकता आहे. शिवशास्त्री उच्च श्रेणीचे संगीत विद्वान होते. शिष्यांना शिकवताना व त्यांची निवड करताना कोणत्याही परिस्थितींत ते नियमांचे उल्लंघन करीत नसत. पण शेवटी त्यांनीही हार पत्करली, आणि एका अयोग्य माणसाला आपला शिष्य केले.

त्यांचीच कहाणी ऐक." आणि वेताळाने पुढील कहाणी सांगितली.

शिवशास्त्री अत्यंत उच्च दर्जाचे संगीत विद्वान होते. त्यांना स्वरब्रम्हा अशी पदवी मिळालेली होती. त्यांचे शिष्यत्व पत्करल्याशिवाय संगीताचे शिक्षण पुरे होत नाही, अशी लोकांची भावना होती. पण शिवशास्त्री प्रत्येकाला संगीत शिकवीत नसत. जे होतकरु गायक त्यांच्याकडे येत, त्यांची परीक्षा ते गणेशचतुर्थीच्या दिवशी घेत असत. त्यांच्या-पैकी एकाचीच निवड करुन त्याला आपला शिष्य बनवीत. एका गणेशचतुर्थीला मुकुंद व गोविंद नांवाचे दोन शिष्य त्यांनी निवडले. दोघांचं ज्ञान व तयारी सारखीच होती. म्हणून शिवशास्त्री त्यांना म्हणाले, "दोन दिवसानंतर आणखी एकदा तुमची परीक्षा घेऊन मी नंतर निर्णय घेईन."

तेव्हांपासून गुरुची प्रशंसा मिळवण्यासाठी गोविंद रात्रंदिवस संगीतसाधना करायला लागला. पण मुकुंद गुरुपत्नीला भेटला नि म्हणाला, "आई, संगीत शिकण्याबरोबरच पार्वती-परमेश्वरा-सारख्या आपणा उभयतांची सेवा करावी अशी मला तीव्र इच्छा आहे. परीक्षेत गुरुजींनी माझीच निवड करावी, म्हणून आपणच कांहीतरी मार्ग सुचवावा."

गुरुपत्नीला त्याची दया आली. ती म्हणाली, "तुमचे गुरुजी सामर्थ्य व योग्यता यांना फार महत्व देतात. तुला माहीत आहेच कीं संगीतासाठी मुख्य हवा असतो मधुर स्वर! या गांवात सहदेव नांवाचा एक वैद्य आहे. त्याच्याकडे यासाठी एक फार चांगले औषध आहे. ते घेतलं कीं आवाजाची माधुरी फारच वाढते." गुरुपत्नीने त्याला उपाय सुचवला.

मुकुंद सहदेवला भेटला आणि त्याने आपली इच्छा व्यक्त केली. थोडा वेळ विचार केल्यानंतर सहदेवाने म्हटलं, "माझ्याजवळ जे औषध आहे, ते द्रावणरुपांत आहे. ज्याप्रकारे वाजवण्यासाठी वाद्य तयार करावं लागतं, त्याच प्रकारे हे औषध पिऊन आपला आवाज तयार ठेवायचा प्रयत्न करावा लागतो. औषधाची मात्रा जर जास्त झाली तर स्वर कांही वेळा बेसूर किंवा कणसूर होऊं लागतो." असं म्हणून सहदेवाने मुकुंदला सावध केलं होतं.

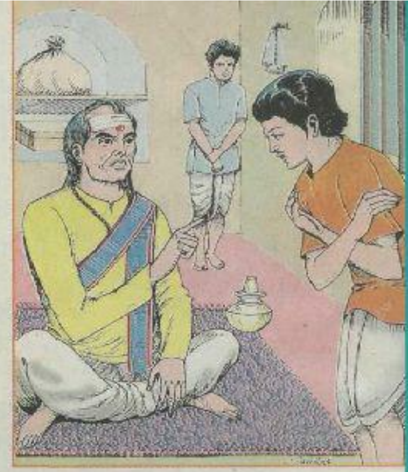
"स्वर सुरेल ठेवणे ही तर अगदी सोपी गोष्ट आहे. सांगा, या औषधाची किंमत किती आहे?" मुकुंदने विचारलं.

त्यावर सहदेव हंसला नि म्हणाला, "माझं औषध आजपर्यंत अनेकांनी घेतलंय, पण त्यांना त्यांचा बेसूर स्वर कांही नीट करता आला नाही, उलट ते संगीतापासून दूरच होत गेले. मी तर तुला सांगेन, कीं तू औषध घेण्यापेक्षां संगीताची साधना करुन प्रयत्न केलास, तर ते जास्त चांगले होईल!"

मुकुंदने सहदेवचा हा सल्ला नाकारला व त्याने मागितलेली किंमत देऊन ते औषध घेऊन तो निघून गेला. त्याने थोड्या प्रमाणांत औषध प्यायले, त्यामुळे त्याचा आवाज फारच चांगला वाटायला लागला. आनंदाच्या भरांत त्याने आणखी थोडे औषध प्यायले. आता तर आवाज अप्रतिम वाटायला लागला.

परीक्षेचा दिवस उजाडला. प्रथम गोविंद गायला. त्याचे गुरुजींनी कौतुक केले. त्यानंतर मुकुंदने गायला सुरवात केली. त्याच्या आवाजांतला गोडवा पाहून शिवशास्त्री फारच खूष झाले व म्हणाले, "शाबास! तुझे गाणे ऐकून आज मी धन्य झालो आहे!"

मुकुंद उत्साहाने पुढे गाऊं लागला. आलापी संपून जेव्हां तो जलद लयींत गाऊं लागला, तेव्हां मात्र त्याचा सूर मधूनच बेसूर व्हायला लागला. शिवशास्त्रींनी ताडकन त्याला गाणे थांबवायला सांगितले व ते म्हणाले, "तुझा आवाज जास्त मधुर व्हावा म्हणून तू सहदेवाकडून औषध आणलंस ना? तुझा आवाज छानच झालाय, पण औषध वाजवीपेक्षां जास्त प्रमाणांत घेतलेलं दिसतं आहे. संथ आलापी चालू आहे, तेव्हां ठीक आहे, पण ताना घेताना तुझा स्वर निसटतो आहे,

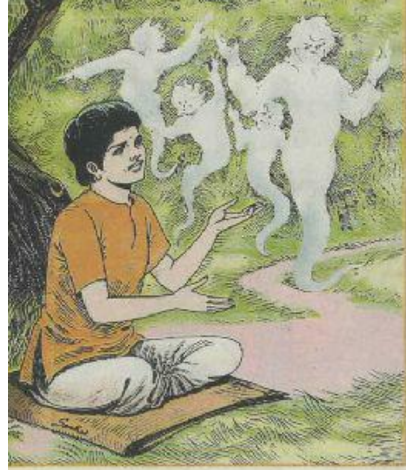

बेसूर होतो, तो ऐकवत नाही. ही परीक्षा, संगीत, हे सगळं विसरुन तू घरी जावंस हे उत्तम!"

"गुरुवर्य, या चुकीबद्दल मला क्षमा करावी. संगीतविद्वान होण्याचा मार्ग आपणच मला सांगावा." असं म्हणून मुकुंदाने शिवशास्त्रींच्या पायावर डोके ठेवले.

त्याला वर उठवून शिवशास्त्रींनी म्हटलं, "असं म्हणतात कीं गाता गळा, शिंपता मळा! तू सदैव उंच स्वरांत गात राहा, संगीताची सेवा करीत राहा. कदाचित त्याचं कांहीतरी फळ तुला मिळेल."

निराश मनाने मुकुंद गांवी परत गेला. तिथे तो उंच पट्टीत गायला लागला. पण लोकांनी त्याला निरुत्साही केले. ते गांव सोडून तो दुसऱ्या गांवी गेला. तिथेही लोकांनी त्याच्या बेसूर होण्याबाबत तक्रार केली. त्यांचे कुत्सित, कडवट

बोलणे ऐकून तो वैतागला व एका जंगलात गेला. तिथे एका झाडाच्या सावलीत बसून त्याने गायला सुरवात केली. थोड्याच वेळानंतर त्याचा स्वतःचाच स्वर त्याला ऐकवेना. त्याने गाणे बंद केले व एक दीर्घ उसासा सोडला.

दुसऱ्याच क्षणी त्याला ऐकूं आले, "गाणं कां थांबवलंस? अजून गा!" मुकुंद तो आवाज ऐकून चक्रावला. त्याने विचारलं.

"हे कोण बोललं? जरा समोर या ना!"

बघताबघता एक भूत झाडावरुन उडी मारुन खाली त्याच्यासमोर आलं. मुकुंद भलताच घाबरला. पण त्या भुताने प्रेमळ स्वरांत म्हटलं, "घाबरुं नकोस. या झाडावर माझ्याबरोबर आणखी तीन भुते राहातात. मी त्यांच्यापेक्षां मोठा आहे. आमच्याजवळ अद्भुत सिद्धी आहेत. तू गाताना थांबू नकोस, म्हणजे आम्हाला तुझं गाणं नीट ऐकायला मिळेल."

मुकुंदला जरा धीर आला. तो म्हणाला, "मला आश्चर्य वाटतं की जोपर्यंत मी गायलो नव्हतो तोपर्यंत तुम्हाला गाण्यांतले कांहीही कळत नसले पाहिजे."

"आम्हाला संगीतातलं बरंच कळतं! एके काळी आम्हीही माणसे होतो आणि नगरांतून हिंडत फिरत होतो. संगीताच्या मैफलींमधून कधीमधी बेसूर सूर तर आम्ही अनेक वेळा ऐकलेले आहेत. पण तुम्हा माणसांच्यामधे शिवशास्त्री नांवाचा एक मनुष्य आहे. तो संगीताचे नुकसान करतो आहे. तुझे गाणे ऐकणे हा आमच्यासाठी एक भाग्ययोग आहे." त्या भुताने म्हटले.

तेव्हांपासून मुकुंदने संगीताची साधना त्या चौघा भुतांच्यासमोर करायला सुरवात केली. त्याचा स्वर निसटला किंवा बेसूर झाला, तर आता मुकुंदालाही त्याची संवय झाली, व ते त्याला चुकीचे वाटेनासे झाले. त्याने मनाशी निश्चय केली कीं शिवशास्त्रींच्या विरोधांत आपण आता याच संगीताचा प्रसार करायचा!

त्या भुतांनीही त्याच्या विचाराला दुजोरा दिला. ती भुते मनुष्यरूप घेऊन त्याच्याबरोबर जायलादेखील तयार झाली. निघण्यापूर्वी मुकुंदाने भुतांना सांगितलं, "जनतेची अभिरुची जर बदलायची असेल तर आपण कांही काळ तरी त्यांच्यावर आपले संगीत जबरदस्तीने लादले पाहिजे. कांहीतरी विचित्र ऐकवायला हवे. पण

त्यासाठी फार मोठी फार मोठी रक्कम खर्चावी लागेल." मोठ्या भुताने उत्साहाने म्हटले, "पैशाची काळजी कांही तू करुं नकोस. तुला कांहीही हवे असले तरी माग. आम्ही ते देऊं!"

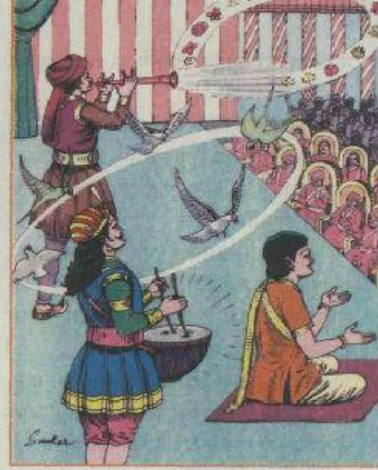
त्या भुतांनी मनुष्यरूप घेतले आणि मुकुंद-बरोबर ते नगरांत गेले. ते नगरपाल प्रमोदला भेटले. त्यांचा भपका व थाटमाट पाहून प्रमोदने त्यांचे स्वागत केले.

मुकुंद प्रमोदला म्हणाला, "या जगांत कांहीही निरुपयोगी नाही. लोकांना वाटतं कीं संगीत सुरेलच असलं पाहिजे.

मी बेसूर ब्रम्हा आहे. बेसूर सुरांचे अद्भुत मिश्रण असलेले संगीत मी ऐकवतो. मी आपल्याला धनदौलत देईन. आपण माझ्या संगीताचा मोठ्या प्रमाणावर प्रचार करावा."

प्रमोदने पैसे स्वीकारले आणि या बेसूरब्रम्हाचा भरपूर प्रचार केला. सुरवातीलाच खूप लोक आले. मुकुंदचे बेसूर संगीतदेखील त्यांना झगमगाटामुळे कां होईना, ऐकवले. लोकांची गर्दी व्हावी म्हणून भुतांनी रंगीबेरंगी, चित्रविचित्र सृष्टि निर्माण केली होती.

हे मनोरंजन बऱ्याच लोकांना आवडले. ज्यांना आवडले नाही, त्यांनी यांतला बदल नावीन्यपूर्ण आहे असे मत व्यक्त केले. मुकुंदने एकामागोमाग एक असे कार्यक्रम करण्याचे सत्र चालूंच ठेवले. हळूहळूं लोकांना ह्याची संवय होऊं लागली. त्यांना हा बेसूरब्रम्हा आता आवडायला लागला आणि स्वरब्रम्हाची जुनी संगीत परंपरा त्यांना नीरस वाटायला लागली. त्या देशाच्या राजाने मुकुंदचा

मोठ्या थाटांत सन्मान केला आणि त्याला बेसूरब्रम्हा ही पदवी दिली.

कांही कांही वेळा लोकांनी मुकुंदला विचारले, "ही बेसूर सुरांची सृष्टि लोकांना रिझवू शकते ही कल्पना आपल्याला सुचली तरी कशी?"

जर खरी गोष्ट सांगितली तर लोक आपली नक्की टर उडवतील, म्हणून मुकुंदने वेगळाच सूर लावला. "आज मी इतका मोठा संगीतकार झालो आहे, त्याचे संपूर्ण श्रेय स्वरब्रम्हा शिवशास्त्री गुरुजी व सहदेव वैद्य यांनाच आहे. यापेक्षां जास्त कांही मला सांगता येणार नाही."

अशा वातावरणांत, एक दिवस शिवशास्त्रींचा शिष्य गोविंद मुकुंदचा शोध घेत आला. तो म्हणाला, "मुकुंद, इतक्या दीर्घकाळानंतर तुझे भाग्य उजळले आहे. गुरुजी तुला संगीत शिक-

वायला तयार आहेत. तुला घेऊन येण्यासाठीच त्यांनी मला धाडले आहे."

मुकुंद थक्क होऊन बघत राहिला व म्हणाला, "खरोखरीच हे माझं सौभाग्य आहे. शेवटी देवाला माझी दया आली. चल, आपण निघू या!" आणि दोघेही लागलीच निघाले.

मनुष्यरुपांत असलेल्या भुतांनी त्याला सावध करण्याचा प्रयत्न केला. "मुकुंद, सावध राहा! तुझा गोड आवाज ते बदलतील. तुझे यश धुळीला मिळेल. तुझे नांव खराब होईल."

त्यांची सूचना ऐकून गोविंद गोंधळून गेला. पण मुकुंदाने त्याचा हात पकडून म्हटले, "जाऊं दे गोविंद, ती एक अगदी विचित्र कहाणी आहे." दोघेही तिथून निघून गेले.

कहाणी सांगून वेताळाने विचारले, "राजन्, मुकुंदने आपल्या बेसूर गाण्यावर नांव मिळवलं नि प्रसिद्ध झाला. भुतांनी सावध केलं तरीही तिकडे लक्ष न देता तो पुन्हां शिवशास्त्र्यांकडे कां गेला? शिवशास्त्रांनी मुकुंदला अगोदर शिष्य म्हणून स्वीकारलं नव्हतं. त्याचं यश पाहून त्यांना त्याचा मत्सर वाटायला लागला कां? माझ्या शंकांची उत्तरे माहीत असूनदेखील जर तू मौन पत्करलेस, तर तुझ्या डोक्याचे शंभर तुकडे होतील."

विक्रमाकनि उत्तर दिले, "मुकुंदला संगीतश्रेष्ठी व्हायचं होतं. आधी तो अयशस्वी झाला. आणि योगायोगाने भुतांच्या तावडीत सांपडला व बेसूर ब्रम्हा बनला. लोक त्याचे संगीत ऐकण्यापेक्षां इतर चित्रविचित्र सृष्टि पाहायला जाऊं लागले. अशा माणसाला जेव्हां पुन्हां चांगले संगीत शिकण्याची संधी मिळते, तेव्हां तो ती हातची संधी घालवत नाही. म्हणून तो आनंदाने शिवशास्त्रींकडे परत गेला. शिवशास्त्रींनी त्याला बोलावले .त्याच्यामागेही एक महत्वाचे कारण होते. मुकुंद त्याच्या बेसुरी संगीताने चांगले संगीत भ्रष्ट करीत होता. संगीताचे मूळ हालवत होता, लोकांना चकवत होता. हेही त्यांना वांचवायचं होतं. म्हणून शिवशास्त्रींना मुकुंदचा मत्सर वाटला हे मानणेदेखील गैर आहे."

राजाचे मौनभंग करण्यांत सफल झालेला वेताळ शवासहित अदृश्य झाला आणि पुन्हां झाडावर जाऊन बसला.

टपालाची सांखळी

तेराव्या शतकांत, भारतीय टपालसेवेच्या अगदी सुरवातीच्या काळांत टपाल घोड्यावरुन व पायी जाऊन पोंचवले जात होते. हे घोडेस्वार प्रथम राज्यकर्त्यांचे व नंतर ब्रिटिश राजवटीचे नोकर होते. चार मैलाची दौड करुन ते टपाल पुढच्या टप्यासाठी दुसऱ्या घोडेस्वाराकडे ते देत असत. पायी चालत टपाल नेणारा तीन मैलाचा पल्ला पार करीत असे. हे चालणारे (त्यांना 'रनर' म्हणत) घुंगरे लावलेली काठी घेऊन जात असत. घुंगरांच्या आवाजामुळे चोर किंवा जनावरे यांना इशारा मिळत असे.

आहोम ते आसाम

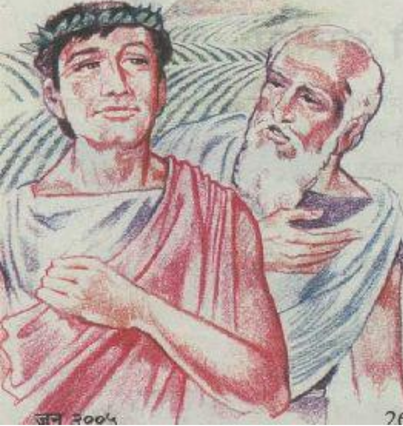
हिंदुस्तान व ब्रह्मदेशाच्यामधे पोंग या प्रदेशांत अहोम, हे शान जमातीतल्या एका शाखेचे जातभाई राहात होते. तेराव्या शतकांत पतकई डोंगरराजीतून हे लोक हिंदुस्तानांत शिरले, त्यांनी स्थानिक सुभेदारांचा पाडाव केला व ब्रह्मपुत्रेच्या खोऱ्यावर त्यांनी कबजा केला. या प्रदेशाला नंतर शाम असे नांव पडले. ब्रम्ही भाषेत त्याचा उच्चार आशाम किंवा आहोम असा होऊं लागला. त्यापूर्वी या प्रदेशाचे नांव कामरुप असे होते. आहोम यांनी हिंदु रीती स्वीकारल्या आणि अनेक देवळे बांधली. शिवसागर ही त्यांची राजधानी होती.

भयानक भाकित

ॲन्सियस हा एक धाडसी सरदार होता. तो एका जहाजाचा कप्तान होता आणि त्याने अनेक अवघड, साहसी कामे उत्तम प्रकारे पार पाडली होती. आता मात्र तो थकला होता. एका सुंदरशा डोंगर-माथ्यावर त्याने आपल्यासाठी एक गढी बांधायचे ठरवले. पैशाची कमतरता नव्हतीच! त्या किल्लेवजा गढीची व त्याभोवतीच्या उद्यानाची, फळबागांची, निगा राखायला त्याने भरपूर नोकरचाकर नेमले होते.

"अरे बाबा, देवाने तुझ्यावर वरदहस्त ठेवलेला आहे. अनुभव आणि संपत्तीचे भांडार तुझ्याकडे आहे. तेव्हां आता कांहीतरी चांगल्या कामांत वेळ घालव आणि फुरसतीच्या वेळी जीवनाच्या निरनिराळ्या पैलूंवर विचार कर." ॲन्सियसच्या एका जुन्या आदरणीय शिक्षकाने त्याला उपदेश केला. त्यावर ॲन्सियसने होकारार्थी मान डोलावली खरी, पण ते तेवढेच! त्याला अनेक मित्र होते पण ते नुसते खाण्यापिण्यांत वेळ घालवनारे, चैनी होते! ते त्याची खुशामत करीत असत आणि तो त्यांच्या संगतीत मौजमजा करीत, त्यांना खूष ठेवण्यांत दंग होता.

त्याकाळांत लहानलहान राज्यें एकमेकांशी सतत लढाया करीत असत. जो राजा विजयी होई, तो हजारों स्त्रिया व पुरुषांना हांकलत आपल्या राज्यांत घेऊन जाई आणि त्यांना गुलाम बनवीत असे. गुलामांची विक्री भर बाजारांत होई. अशा गुलामांमधे कित्येकदा सुशिक्षित व कलावंत मंडळीदेखील असत. पण त्यांच्या या गुणांच्याकडे त्यांना विकत घेणारा नवा मालक क्वचितच लक्ष देत असे. त्यांनाही इतर मजुरांप्रमाणे काबाडकष्टाची कामे करावी लागत होती. एखादा गुलाम म्हातारा असला, आजारी असला, अगदी मृत्युपंथाला लागलेला असला, तरी त्याला कोणतीही दयामाया दाखवली जात नव्हती.

ॲन्सियसकडेही असे कित्येक गुलाम काम करीत होते. त्यांच्यावर देखरेख करणारा प्रमुख कामगार अतिशय कठोर व दुष्ट होता. ॲन्सियसने एका उत्तम प्रतीच्या द्राक्षांची लागवड एका बागेंत करायचे ठरवले होते. ते गुलाम त्यासाठी दिवसरात्र कामाला जुंपले जात होते. किल्ल्याच्याभोवतीची

खडकाळ जमीन खणून तिथे ह्या नाजूक द्राक्षवेली रुजवायच्या होत्या. "चला, चला, कामाला लागा, सगळे आळशी गाढव आहात तुम्ही!" आपला चाबूक त्यांच्या पाठीवर ओढत तो प्रमुख त्यांना ओरडत होता. "आपल्या मालकांना या द्राक्षांचं भरपूर पीक मिळालंच पाहिजे. त्यापासून नंतर त्यांना उत्कृष्ट जातीची मदिरा बनवायचीय!"

त्या प्रमुख कामगाराचे शब्द ऐकून ॲन्सियस उद्गारला, "खरोखरीच मी लावलेली ही द्राक्षांची रोपे जगांतल्या सर्वोत्कृष्ट जातीची आहेत, असं शेतीतज्ञ म्हणतात. इथली हवा व जागा, या द्राक्षांसाठी सर्वतोपरी योग्य आहे. माझ्या बागेतल्या द्राक्षांपासून तयार केलेल्या मद्याचा पहिल्या प्याला मी स्वतः प्रथम पिणार आहे. त्या दिवसाची मी वाट पाहातोय!"

"ऐकताय ना रे मूर्खांनो? तुम्ही लावलेल्या या द्राक्षांची मदिरा तयार झाली, की त्याचा पहिला पेला मालक स्वतःच चाखणार आहेत, तेव्हां लवकर हात चालवा जरा!" असे ओरडून त्या प्रमुखाने हातांतल्या चाबूक त्या दुर्दैवी कामगारांच्या पाठीवर पुन्हां एकदा चालवला.

"छे! या वेलींच्या द्राक्षांची मदिरा मालकांना कधीच पिता यायची नाही!" त्यांतला एक गुलाम भान न राहून बोलला.

जरा त्याचा आवाज मोठा नव्हता, तरी त्या प्रमुखाला ते शब्द ऐकूं आले. तो कडाडला, "काय म्हणतो आहेस रे बेरडा?"

"काय, काय म्हणाला तो गुलाम?" ॲन्सियसने मागे वळून बघत विचारले. त्या प्रमुखाने त्या गुलामाचे बखोट धरुन त्याला मालकाच्या पुढ्यांत ढकलले.

"याला वेड लागलंय बहुधा! वेडा माणूसच असलं कांही-तरी बरळेल!" तो प्रमुख कामगाराने मालकाला सांगितले.

"तू काय पुटपुटलास ते पुन्हां सांग पाहू!" ॲन्सियसने दरडावले.

"मी म्हटलं कीं आपल्या मालकांना या वेलींपासून होणाऱ्या द्राक्षांची दारु चाखायला मिळायची नाही." त्या गुलामाने सांगितले.

सगळेजण एकदम गंभीर व स्तब्ध झाले. साऱ्यांना वाटलं कीं या उद्धटपणाबद्दल मालक आता या गुलामाला शिक्षा-बहुधा देहांताचीच शिक्षा-देतील. पण ॲन्सियस मात्र तिथून निमूटपणे निघून गेला. पण त्या गुलामावर सक्त करडी नजर ठेवण्यास त्याने नोकरांना बजावून सांगितले.

तो गुलाम मात्र नेहमीप्रमाणे खंबीर दिसत होता. त्याच्या चेहऱ्यावर खंत किंवा भिंतीचा लवलेशही नव्हता. आंत येऊन तो मालकासमोर उभा राहिला.

ऑन्सियस मोठ्याने हंसला. "तुझे मूर्ख भाकित तुला आठवते आहे कां? आता हे बघ, मी आता त्याच मद्याची चव पाहाणार आहे." मालकाने आसपास जमलेल्या आपल्या मित्रांच्या व खुष-मस्कऱ्यांच्यादेखत मोठ्या गर्वाने त्या गुलामाला सांगितले. "आता यावर काय म्हणायचे आहे रे तुला?" जोराने हंसून ऑन्सियसने विचारले. "मालक, ओठात आणि घोटांत बरेच वेळा अंतर असूं शकते." गुलामाने शांतपणे उत्तर दिले.

ऑन्सियस आणखीनच खदखदून हंसला आणि त्याने प्याला हातांत धरला. त्याच क्षणीं एक नोकर त्या महालांत धावतच शिरला आणि ओरडत सांगायला लागला, "मालक, आपल्या या नक्षत्रासारख्या द्राक्षबागेंत एक भयानक रानडुक्कर शिरलाय आणि तो बागेची धूळधाण करतोय!"

"काय? एक साधा रानडुक्कर?" मालकाने हातांतला प्याला खाली ठेवत म्हटले. त्याने झर्रकन आपली तलवार उचलली आणि त्या डुकराला मारायला तो धावतच बागेकडे गेला. पण घडलं ते भलतंच! त्या डुकरानेच मालकाला ठार मारलं.

त्या बागेंतल्या द्राक्षांना भरघोंस पीक आले. अपेक्षेपेक्षां कितीतरी जास्तपटीने चवदार अशी द्राक्षे होती. मद्य बनवणारे तज्ञ त्यासाठी बोलावण्यांत आले. त्यांनी आपली कामगिरी बजावली, आणि मद्याचा पहिला प्याला ऑन्सियस समोर आणण्यांत आला. त्याने तो आनंदाने हातांत घेतला आणि समोरच्या मेजावर ठेवला. ज्या गुलामाने ते भयानक भाकित वर्तलं होतं, त्याला आणण्यास त्याने नोकरांना धाडले. ते मद्य चाखताना त्या गुलामाला जबर शिक्षा होईल अशी सर्वांचीच अपेक्षा होती.

मेजावरचा मद्याचा प्याला न उष्टावता तसाच राहिला होता. आपण अजूनही कधीकधी म्हणतो, "ओठात नि घोंटात अंतर असूं शकतं." त्याचा अर्थ असा कीं शेवटच्या क्षणालादेखील आपली योजना अनपेक्षितपणे फसण्याची किंवा बारगळण्याची शक्यता असते! *(एम्.डी.)*

ज्ञान आणि धोरण

रामापूरमधे रंगनाथ नावाचा एक वैद्य राहात होता. तो आयुर्वेदांत पारंगत होता. त्याच्याकडे जे रोगी येत, त्यांच्या चालण्याच्या पद्धतीवरुन त्यांनी कांही बोलण्याअगोदरच तो त्यांना त्यावेळी त्यांना कोणते रोग असण्याची शक्यता आहे ते सांगून टाकत असे. त्यांचा रोग व तो कशामुळे झाला हेही सांगितल्यानंतर ते रोगी आश्चर्यचकित होत असत. त्यामुळे, अत्यंत निष्णात वैद्य अशी त्याची ख्याति होती. तरीदेखील त्याच्याकडे येणाऱ्या रोग्यांची संख्या मात्र फारशी वाढली नाही.

एकदा सुदूर प्रांतात राहणारे चरकाचार्य नांवाचे एक गुरु रंगनाथला भेटायला आले. त्याच वेळी एक महिला रंगनाथकडे येऊन म्हणाली, "वैद्यराज, मी वीस वर्षांची आहे. या लहान वयांत मला एक अनोखा आजार झाला आहे. माझा आजार कोणता आहे आणि मी त्यावर कोणते उपचार करायला हवेत ते कृपा करुन सांगाल कां?" ती आणखी कांही पुढे बोलण्यापूर्वींच रंगनाथ तिला म्हणाला, "काय म्हणते आहेस? तुझे वय वीस आहे? छे, छे! तुझं वय कमीतकमी एकोणतीस तरी असलंच पाहिजे." हे ऐकून ती महिला नाराज झाली व तिथून ताबडतोब निघून गेली.

गुरु चरकाचार्यांना रंगनाथ म्हणाला, "गुरुवर्य, नेहमी असं कां होतं, ते मला कळत नाही. माझ्याकडे येणारे रोगी माझे बोलणे ऐकल्यावर मधेच उठून निघून जातात."

त्यावर चरकाचार्य हंसून म्हणाले, "असं कां होतं ते मी आत्ताच बघितलं ना! तू विद्येत पारंगत आहेसच, पण तुझ्यांत व्यवहारज्ञान कमी आहे. जे येतात, त्यांना तू जरुर खरं काय ते सांगत जा. पण त्यांचे मन तू दुखवणार नाहीस याची मात्र काळजी घेत जा. त्यासाठी धोरण बाळगलं पाहिजे."

- त्रिविक्रम

धनुर्विद्येची स्पर्धा

"सरळ मार! .... नीट जवळ धर ...
"उजवीकडे बघ....", "ट्यँऽऽऽगऊऽऽऽ!"
"सोड!..." "थांब, थांब!"
"छान, सुरेख ...."

आसमंतात चित्कार, हर्षोद्गार यांचा आवाज घुमतो आहे. सर्वत्र आज्ञा व कठोर स्वर ऐकू येत आहेत. तारांचा झंकार यावा तसा दोरीचा टणत्कार येऊन हवेत तीर उडत जाताना दिसतात.

प्रभात झाली कीं अरुणाचल प्रदेशांतल्या दिबांग खोऱ्यांतले हे दृश्य रोजचे असे. तुम्ही जर निरखून पाहिलेत तर इथे धनुर्विद्या शिक्षण दिले जात होते हे सहज समजले असते. करड्या नजरेची ज्येष्ठ मंडळी कनिष्ठांना धनुष्यबाण कसे चालवावेत याचे धडे देत होती. तुम्ही आणखी नीट पाहिलेत तरी ही सगळी वानरमंडळी सुरेख धनुष्ये व बाण हातांत घेत होती हेही दिसले असते. पण ही तर गोष्ट आहे फार फार पूर्वीची... त्या काळांत इदु मिश्मी या आदिवासी पाड्याजवळच्या अरण्यांतले सारेच वानर धनुर्धर होते. धनुष्यबाणांचा वापर करण्यांत त्यांच्याइतके तज्ञ इतर कुणी नव्हते. इदु मिश्मी पुरुषदेखील त्यांच्याशी भांडण करीत नसत. कोणत्याही कोनांतून किंवा झुलत्या फांदीवरुन अर्धवट दिसणारे लक्ष्य ते अचूक बाण सोडून टिपून काढीत.

वानरांचे प्रमुख नेते आपल्या कच्च्याबच्च्यांना हे शिक्षण देण्यांत फारच उत्सुक व शिस्तबद्ध होते. लहान वयांत शिक्षण घेतले कीं ते पक्के होते असा त्यांचा ठाम विश्वास होता. त्यांचे वाडवडीलही एके काळी श्रेष्ठ धर्नुधर होते. ते अरण्यांतून मैलचे मैल हिंडत, झाडांवरुन उड्या मारीत उत्तम प्रतीचे बांबू आणि वेताचे वासे उपटून आणीत असत. त्यांची शानदार धनुष्ये व टोंकदार बाण बनवण्यांत ते पटाईत होते. त्यांना वापर करणारे खूष होऊन जात असत.

दररोज सकाळी हा शिक्षणक्रम चालू असे.

लहानांचे हात, नजर आणि मन हे नीट स्थिर होत आहे ना, याच्यावर प्रौढांची तीक्ष्ण नजर असे. कांही वेळा तर लुटुपुटीच्या लढाईत प्रौढ वानरदेखील सामील होत आणि मग काय, आजूबाजूच्या दऱ्याखोऱ्यांत बाणांचा पाऊस पडे! त्या वर्षावातून विजेच्या वेगाने धावणारे हरीणराव किंवा अस्वलराव काळे, हेदेखील त्या क्षेत्रांत पाय ठेवायला धजावत नसत. एखादा निष्काळजी वाटसरु वाट चुकलाच तर अरण्यांतल्या रुग्णालयांत त्याला दाखल व्हावे लागे." तुमच्या शरीराचे तुकडेतुकडे व्हायता हवे आहेत कीं काय?" सर्पकुळांतल्या आया आणि इतर सरपटणारे प्राणी आपापल्या पिल्लांना दम भरायच्या.

असे कित्येक महिने, वर्षे, चाललेले होते. पण वानरेच ती! त्यांच्या युवराजाला, नटूला, एकदम सुरसुरी आली!

"केव्हांतरी आपण जरा गंमत, टवाळकी करायला हवी की नाही? नाहीतर एवढं शिक्षण घ्यायचं, पण ते बाण चालवायची वेळच आली नाही तर काय करायचं?" त्याने विचारलं.

"हो तर!" त्याचे मित्र लालू नि कालू यांनी दुजोरा देत म्हटले, "केव्हांतरी आपण त्या तापट हत्तीला आणि मिजासखोर वाघाला धडा शिकवायलाच हवा, म्हणजे ते आपल्याकडे आता करतात तसं दुर्लक्ष करणार नाहीत."

"त्यांना जरा ही चमचमीत मेजवानीच ठरेल, नाही कां?" मिट्टू या भित्र्या वानराने हळूंच म्हटले. काळ्या छोट्या जबीने कुरकुरत सांगितले, "तो लबाड लांडगा पाहा, बिचाऱ्या कोंबडीताईवर झडप घालतोय! त्याच्या पंज्यावर एक बाण सरळ सोडला तर कुठे बिघडलं? छान गंमत येईल!" सारेजण मोठ्याने हंसले. त्यांच्या कल्पनांचे आगर खुले होत होते. लौकरच, पुष्कळ तरुण नायक कांहीतरी गंमतीदार करायलाच हवे, या निर्णयावर येऊन ठेपले.

ही हवा डिबांगच्या अरण्यांतून सगळीकडे पसरली. माकडांच्या विरुद्ध तक्रारी यायला सुरवात झाली. रोज कुणाला तरी या वात्रट माकडांच्यापायी जखमा होत होत्या किंवा कांहीतरी त्रास होत होता. इदु मिश्मीचे खेडूत देखील यांतून सुटले नाहीत.

तान्ह्या बाळांच्या डोक्यावरुन एखादा बाण सुर्रकन जाई किंवा एखाद्या आजोबाची टोपीच बाणाने उडवली जात होती. केव्हांतरी मांसाचा तुकडा बाहेर चुलीवर भाजायला ठेवलेला असे. बाणामुळे तो तुकडा दूरवर उडून पडत होता आणि बिचारी आई हताश होऊन पाहात होती!

ही बातमी लौकरच साऱ्या जीवसृष्टीचा दयाळू व शक्तीमान देव 'अनो' याच्या कानावर गेली. एका दिवशी कांही अरण्यवासी त्याच्याकडे गेले. "अरे, तुम्ही सगळेजण आज जमून आलात माझ्याकडे? काळजींत दिसता आहात तुम्ही!" त्यांचे स्वागत करीत अनोदेवा म्हणाला.

"देवा, आम्ही काय सांगणार? शांतपणे जगायचे दिवस आता राहिलेले नाहीत." मोठ्या चोंचीचा एक पक्षी म्हणाला. हत्तीनेही नम्रपणे खुलासा केला, "देवा! या बेताल वानरांनी तर उच्छाद मांडलाय अगदी! काल माझ्या छोट्या बाळाने एक केळं खायला म्हणून तोंड उघडलं आणि ते जोरांत किंचाळायला लागलं! एक धारदार बाण त्याच्या घशाला लागला. माझं बाळ खूप वेळ रडत होतं! मी वरती पाहिलं तर ती दोन्ही माकडं झाडावर बसून आमची गंमत पाहात होती आणि आमच्याकडे बघून वात्रटपणे हंसत, वाकडी तोंडें करीत बसली होती."

"देवा, हे पहा जरा! आम्ही अरण्यांतल्या धावण्याच्या शर्यतींत भाग घ्यायचा म्हणून सराव करीत होतो, आणि सुरवातीलाच पहा, माझ्या पायांवर चार बाण लागलेत. मी आडवाच झालो पार, नाहीतर मी नक्की जिंकलो असतो." हुंदले देत आपले जखमी पाय दाखवीत ससेभाऊ देवाला सांगत होता.

देवाने त्याला थोपटून शांत केले व म्हटले, "होय रे बाबा! मला सगळं कळलंय. मी बघतो त्या वानरांचं काय करायचं ते! तुम्ही चिंता करु नका. शांतपणे घरी जा हं!"

दुसऱ्याच दिवशी अनोदेवाने वानरांच्या प्रमुखाला बोलावणे धाडले. "तुम्हा वानरमंडळींचे ऐकतोय मी!" देवाने सहजगत्या विचारले.

"परमेश्वरा, आमचे तरुण चांगली कामगिरी करीत आहेत." नायकाने उत्तर दिले.

"यंदा अरण्याच्या स्पर्धेत तुम्ही सुवर्णपदक जिंकणार कां?" देवाने पुन्हां चौकशी केली.

"होय देवा! आमचे बरेच तरुण अगदी जोषांत आहेत. आता धाकटी मुलेदेखील उडत्या चिमणीला किंवा फुलपाखरालादेखील बाण मारायला शिकली आहेत!"

"अस्सं! मला बघितलंच पाहिजे मग. तुझा सर्वांत उत्तम धनुर्धर उद्यां नदीकिनाऱ्यावर शर्यतीसाठी पाठवतोस कां?" अनोदेवाने विचारले.

दुसऱ्या दिवशी एक देखणा वानर धनुष्यबाण घेऊन अनोदेवापुढे आला व त्याने नम्रपणे अभिवादन केले. अनोकडेही धनुष्य व कांही बाण होते.

"तर तू माझ्याबरोबर सामना करायला तयार आहेस ना?" अनोने त्या तरुण वानराला विचारले.

"हो तर!" त्याने धिटाईने सांगितले.

"ठीक तर. ते समोर बघ." अनोने पलीकडच्या तीराकडे बोट दाखवले. "कांठाजवळ पाण्यांत एक मोठा खडक दिसतोय ना?" देवने विचारले.

"हो तर!" वानराने पाण्याकडे बघत म्हटले.

"तुझ्या बाणाने त्या खडकावर नेम करायचा! ज्याचा बाण खडकाला लागेल, तो विजयी होईल. प्रथम मी सुरवात करतो." अनोने सांगितले.

"हो हो," वानर उत्साहाने म्हणाला.

सामना सुरुं झाला. दोघांनी लक्षपूर्वक नेम धरला.

"नॉऽऽऽग!" अनोचा बाण हवेतून जात असताना त्यांतून धातू सारखा टणत्कार ऐकूं आला. बाण पाण्यांत गेला आणि खडकावर आदळला. "ठाऽऽऽक!" पुढचे चारी बाण पाण्यांतून गेले आणि लक्ष्यापर्यंत अचूक पोंचले.

आता वानराची पाळी होती. "खँऽऽऽग!" त्या वानरयोद्ध्याचा बाण सर्रकन पैलतीराकडे गेला. दोघेही एकटक बघत होते. वानराचा बाण पाण्यांवर जाऊन पुढे वाळूंत रुतला. वानर स्तंभित झाला. "अरेरे, माझा बाण पाण्यांत बरच तरंगत राहिला. मी हरलो!" वानराने पुन्हां प्रयत्न केला. पुन्हां बाण पाणी कापीत गेला पण पाण्याखाली गेला नाही. दर वेळेला असंच होत राहिलं. वानर सामना हरला आणि खाली मान घालून निघून गेला.

अनोदेव हंसला. त्याला विजयाची खात्री होती. कारण त्याचे बाण लोखंडाचे केलेले होते आणि वानराचे बाण वेताचे होते त्यामुळे ते बाण पाण्यावरच तरंगत राहिले व दुसरीकडे गेले. पाण्यांत बुडले नाहीत किंवा खडकापर्यंत पोंचले नाहीत.

त्या दिवसानंतर वानरमंडळींची धनुर्विद्या संपुष्टांत आली.

- एस्. मुंदयूर

वाचकांसाठी कथास्पर्धा

सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खालील गोष्ट वाचा :

एका अत्यंत चिक्कू माणसाला, कृपणरावाला, महत्वाच्या कामासाठी शहरांत जायचे होते. त्याने त्याच्या किशोरवयी मुलाला बरोबर येण्यास सांगितले.

"आपण भाड्याची गाडी जाताना करुं या. पण त्यासाठी आपण घासाघीस केली पाहिजे." पिता म्हणाला.

लौकरच त्या रस्त्याने एक टॅक्सी आली. त्यांनी गाडी थांबवली आणि कृपणरावाने विचारले, "शहरांत जायला किती पैसे घेशील?"

त्या ड्रायव्हरला दहा रुपये हवे होते. कृपणरावाने त्याला जाऊं दिले.

थोड्या वेळाने आणखी एक टॅक्सी आली. कृपणरावाने त्या चालकाला भाडे विचारले, "पंधरा रुपये, साहेब!" त्याला जाऊं दिले. त्यानंतर तिसरी टॅक्सी आली. ती थांबली, तेव्हां त्या ड्रायव्हरने वीस रुपये भाडे पडेल असे सांगितले. कृपणरावाने त्या गाडीलाही जाऊं दिले.

मुलाला आश्चर्य वाटले. "तुम्ही त्याला जायला कां सांगितलेत?" त्याने पित्याला विचारले. आता खालील मुद्दे विचारांत घ्या.

- कृपणरावाने तिन्ही गाड्यांना जायला कां सांगितले?
- अखेरीस पितापुत्र शहरांत कसे पोंचले?

तुमची प्रतिक्रिया १००-१५० शब्दांत लिहा व गोष्टीला समर्पक शीर्षक द्या. खालील कुपन भरुन त्याबरोबर तुमची प्रवेशिका पाठवा. पाकिटावर "वाचा नि सुचवा" असे जरुर लिहा.

शेवटची तारीख : ३० जून, २००५

नांव .... वय ....

जन्मतारीख .... शाळेचे नांव ....

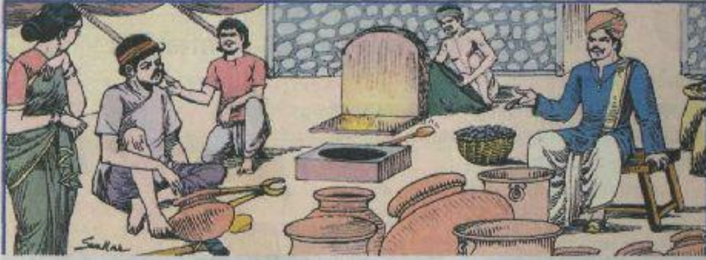
घरचा पत्ता ....

....

.... पिनकोड ....

पालकांची सही **स्पर्धकाची सही**

CHANDAMAMA INDIA LIMITED
82 Defence Officers Colony, Ekkatuthangal, Chennai - 600 097.

सुधीर शहरांत गेला

सुधीर आणि शंभू एकाच गांवात राहात होते. सुधीर सुतार होता आणि शंभू लोहार. दोघेही आपापल्या कामांत तरबेज होते, एकदा तांब्या-पितळेच्या भांड्यांचा व्यापार करणारा एक व्यापारी त्या गांवात आला. शंभूने बनवलेली कांशाची व तांब्याची भांडी त्या व्यापाऱ्याला फार आवडली. त्याने चांगली भक्कम मजुरी देण्याचे आश्वासन देऊन शंभूला शहरांत बोलावले.

शंभू जाण्यासाठी उतावीळ झाला, पण त्याच्या बायकोने जरा विरोध केला. त्यावेळी शंभूचा मेव्हणा तिथे उपस्थित होता. त्याने शंभूला पाठिंबा देत म्हटले, "जरुर जा. चांगली मिळकत होईल. जर चारपांच महिन्यांत तुमची कमाई वाढली नाही तर परत या!"

त्याचा हा सल्ला शंभू व त्याच्या बायकोला पटला. दुसऱ्याच दिवशी शंभू त्या व्यापाऱ्याबरोबर शहरांत गेला. ही सगळी बातमी शेजारच्या आळींत राहाणाऱ्या सुधीर सुताराची बायको भानुमती हिला समजली. आजूबाजूच्या गांवात तिच्या नवऱ्याइतका दुसरा चांगला सुतार नाही, हे तिला चांगलं ठाऊक होतं. त्या दिवसापासून ती आपल्या नवऱ्याला सारखी सांगू लागली, "आपण सुद्धां शहरांत जाऊं या. खूप पैसे कमावू आणि तिथेच एक छानसं घर बांधून आरामांत राहूं!"

सुधीरच्या पत्नीचा हा आग्रह वाढतच गेला ती त्याला म्हणूं लागली, "शंभूने आपले कुटुंब इथेंच ठेवले आणि तो शहरांत जास्त कमाई करायला गेला. आपल्याला कांही मूल बाळ नाही. नातेवाईकदेखील नाहीत. लग्न झाल्यापासून मी पाहाते आहे, कीं तुमचा स्वभाव भित्रा आहे. तुमच्यांत धडाडी कशी तीं नाहीच!"

नाईलाजाने सुधीरला शहराची वाट धरावी लागली. तिथे तो शंभूला भेटला आणि आपल्यासाठी कांहीतरी काम शोधावे म्हणून त्याने शंभूला विनंती केली. शंभूने खूप प्रयत्न केला पण तो कांही सुधीरसाठी काम मिळवूं शकला नाही. प्रत्येकजण सांगायचा कीं शहरांत भरपूर सुतार आहेत. त्यांनाच कामे मिळायची मारामार होती, तिथें नवीन येणाऱ्याला कोण कामे देईल?

सुधीर चार महिने काम शोधत राहिला. त्याने येताना गांवाहून जे पैसे आणले होते, ते आता संपत आले होते. शेवटी कंटाळून त्याने परत गांवी जायचा निर्णय घेतला. पण त्याला एका गोष्टीची भीती वाटत होती. एक पैसादेखील न मिळवता तो घरी परत गेला, तर त्याची बायको त्याला सारखे टोमणे मारीत राहिली असती. त्याने खूप विचार केला आणि नाकातोंडाचा भाग कपड्याने झांकून तो रात्रीं उशीरा घरी पोंचला. त्याने दार खडखडवले.

भानुमतीने दार उघडले. त्याला पाहून तिने घाबरून विचारले, "हे काय? ना तुमचे नाक दिसते आहे, ना कान! तुमचं तोंड असं कशासाठी झांकून घेतलंय तुम्ही?"

सुधीरने आत्मविश्वासाने उत्तर दिले, "मी जे पैसे शहरांत कमावले होते, ते एका पिशवीत घालून मी घेऊन येत होतो. आपल्या गांवाच्या वेशीबाहेरच चोरांनी माझ्यावर हल्ला केला. घाम गाळून मिळवलेले पैसे. मी इतक्या सहजपणे त्यांना देईन की काय? मीही त्यांच्याशी मारामारी करुं लागलो. तेवढ्यांत त्यांच्यापैकी एकाने तलवार उपसली नि म्हटले, "तुला पैसा हवा कीं प्राण? याचा निकाल आत्ताच मनाशी ठरव. निमूटपणें ती पिशवी आम्हाला दिलीस तर तुला सोडून देऊं. जर आमचे म्हणणे मान्य केले नाहीस तर तुझे नाक कान कापून टाकूं."

"किती मोठा अन्याय हा! मग ते पैसे देऊन टाकायचेत की! याच्यापेक्षां जास्त मोठा अपमान कसला आलाय?" असं म्हणून भानुमती नवऱ्याच्या चेहऱ्यावरचा कपडा बाजूला ओढावा, म्हणून पुढे आली, तेवढ्यांत सुधीरने स्वतःच तो कपडा बाजूला करीत म्हटले, "तू जे म्हणालीस, तसंच मी केलं. मी जे कांही शहरांत मिळवलं, ते त्या चोरांनी लुबाडलं खरं; पण आपले नाककान सुरक्षित घेऊन मी घरी लपतछपत आलो!" कांपऱ्या स्वरांत सुधीरने सांगितलं.

"त्यांनी फक्त पैसेच चोरले, तुमचे सुतार-कामाचे कौशल्य कांही चोरले नाही ना? काळजी करुं नका." असं म्हणून तिने प्रेमळपणे पतीला धीर दिला.

रमण जोशी

कपटी साधू

प्राचीन काळी कुरु राज्याची राजधानी पांचाल-नगरी इथे रेणुक नांवाचा राजा राज्य करीत असे. त्याच वेळेस हिमालयांत पांचशे साधूंचे गुरु महारक्षित नामक तपस्वी रहात होते.

एकदा यात्रा करीत असता महारक्षित आपल्या शिष्यांबरोबर पांचाल नगरीत आले. साधूंच्या आगमनाची वार्ता ऐकून राजा प्रसन्न झाला. महारक्षितांचा योग्य तो सत्कार करुन त्यांची उद्यानवनांत राहण्याची सोय करुन दिली. महारक्षित कांही दिवस तिथे राहिले.

पावसाळा संपल्यानंतर राजाचा निरोप घेऊन हिमालयाकडे निघाले परतीच्या यात्रेत सर्वचजण राजाच्या अतिथिसत्काराची प्रशंसा करीत होते. गोष्टी करीत असतांना विषय निघाला, की राजाला पुत्र आहे अथवा नाही! मग कांही ज्योतिष्य जाणणारांनी आपल्या ज्ञानाचा उपयोग केला. तेव्हां महारक्षित म्हणाले, की राजा रेणुककडे कांही दिवसांनी देवाचा अंश असलेल्या पुत्राचा जन्म होईल. सर्व शिष्यांना माहीत होते की महारक्षितांच्या तोंडून जे निघेल ते सत्य होणार. हे ऐकून महारक्षितांच्या एका शिष्यांच्या मनांत दुर्बुद्धि आली. तो बाकीच्यांना म्हणाला की मी नंतर येतो, थोडा वेळ चालल्यानंतर जेव्हां सर्वजण पुढे गेले. हा मात्र परत पांचाल देशात आला.

राजधानीत जाऊन राजाचे दर्शन करुन म्हणाला - "राजा, आम्ही हिमालयात जात होतो तेंव्हां आम्हाला तुझी आठवण आली. आमच्यासमोर प्रश्न पडला की तुझी वंशलता वाढेल की नाही? आम्ही आपल्या दिव्य दृष्टिचा प्रयोग करुन पाहिले. तुझ्या घरी देवाचा अंश असलेला पुत्र जन्म घेणार आहे. हीच गोष्ट तुला सांगण्यास मी आलो होतो." असे म्हणून तो दुष्ट साधू परत जाण्यास निघाला.

योग्याने सांगितलेला शुभ समाचार ऐकून राजा प्रसन्न झाला आणि त्याला थांबवून म्हणाला - "महाराज आपण तर दिव्यचक्षूवाले आहात! आपण कृपा करुन इथेच रहा." दुष्ट साधू त्याचीच वाट पहात होता.

म्हणून त्या दुष्टाने राजाचे म्हणणे ऐकले. राजाने उद्यानवनांत योग्याच्या राहण्याची चांगली व्यवस्था करुन दिली. राजा त्याची सेवा करुं लागला. तो धूर्त योगी उद्यानाच्या एका कोपऱ्यांत भाजीपाला तयार करुन माळ्याकडून विकवून त्यावर पैसा कमवू लागला. खूप पैसा कमवून पळून जायचा त्याचा विचार होता.

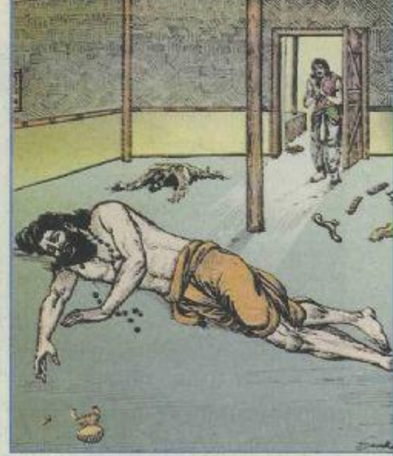
त्याच वेळेस बोधिसत्वांनी राजाच्या घरी जन्म घेतला. त्यांचे नांव सुमनस असे ठेवण्यात आले.

सुमनस जेव्हां सात वर्षाचे होते, त्यावेळेस रेणुक राजाला युद्ध करावे लागले. राजाच्या अनुपस्थितित एक दिवस सुमनच उद्यान बघण्यास गेले. तिथे भगवे वस्त्र धारण करणारा योगी गोवऱ्या थापत माळ्यापेक्षाही जास्त मेहनत करीत असतांना दिसला.

सुमनसनी कपटी योग्याला ओळखले आणि त्याला चांगला धडा शिकविण्याच्या उद्देशाने म्हणाले - "अरे माळीबाबा, तू काय करतोस?"

दिव्यचक्षु असणारा म्हणून प्रसिद्ध असलेला योगी सुमनच्या आवाजाने चमकला. त्याला कळून चुकले की सुमनसला त्याचे रहस्य समजले आहे.

त्याच वेळेस सुमनसांचा अंत करण्याचा निश्चय करून योग्याने एक उपाय केला.

राजाचे युद्धभूमिवरुन परतण्याचे वर्तमान कळतांच कपटी योग्याने आपले कमण्डलू आणि आसनाचें तुकडे-तुकडे केले. आश्रमाच्या चारी बाजूला गवत पसरले आणि अंगाला तेल लावून कण्हत-कुंथत एका कोपऱ्यांत पडून राहिला. युद्धक्षेत्रावरुन परतल्यावर राजा आपल्या गुरुंना बघण्यास आश्रमांत गेला. त्यांना आश्रमाचा परिसर घाणेरडा दिसला. आश्रमांत योगी कण्हत पडला होता. राजाने हात जोडून म्हटले - "महाराज, कृपा करुन मला सांगा की असं झालं काय?"

"राजा ही सगळी आपल्या युवराजांची कृपा आहे." असे म्हणत कपटी योग्याने सुमनवर अनेक खोटे आरोप केले.

राजा क्रोधाने वेडा झाला आणि त्याच वेळेंस आपल्या सेवकांना बोलावून आज्ञा दिली -

"तुम्ही आताच जाऊन सुमनसचे शिर कापून माझ्यासमोर आणा."

त्याच वेळेस सुमनस आपल्या आईजवळ बसले होते. सैनिकांनी जाऊन सुमनसला राजाची आज्ञा सांगितली. सुमनस आपल्या वडिलांकडे आला आणि म्हणाला - "बाबा, तुम्ही ह्या कपटी योग्याला एक महात्मा मानून त्याची पूजा करता. पण तो काय-काय करतो हे तुम्ही प्रथम द्वारपालाकडून जाणून घ्या."

त्यानंतर राजाने द्वारपालाला बोलावले. त्यांनी खरी हकीकत राजाला सांगितली. राजाने आश्रमाची तपासणी केली. तेव्हां कपटी योग्याने जे धन जमिनीत गाडून ठेवले होते ते सर्व मिळाले.

राजाला आपल्या चुकीमुळे खूपच पश्चाताप झाला. दुखी मनाने तो पुत्रास म्हणाला-"बेटा, तू माझ्या घाईने दिलेल्या आदेशाबद्दल मला क्षमा कर आणि आजपासून तूच राजा बनून राज्य कर." पण सुमनसने ऐकले नाही. तो म्हणाला - "महाराज जशी शक्तिशाली जडीबुटी औषधाचे काम करते, तेच काम तोंडातून निघालेले शब्द पण करु शकतात. आपल्या तोंडून दुष्ट वाणी निघाली आहे. आपल्या आज्ञेप्रमाणे आईजवळ बसलेल्या मला तुमचे सैनिक वधशाळेत घेऊन चालले होते. मी आजच आपले राज्य सोडून जात आहे."

राजाने दुःखावेगाने सुमनसला आपला निश्चय बदलण्याची परत-परत प्रार्थना केली. पण धर्माला अधिक महत्व देणाऱ्या राणीने राजाचे म्हणणे ऐकले नाही. उलट आपल्या पुत्राला आशीर्वाद देत ती म्हणाली - "बेटा तू धर्मात्मा आहेस! पवित्र जीवन व्यतीत करीत तू इहलोकांतून मुक्ति प्राप्त कर."

त्यानंतर सुमनस हिमालयांत पोहोचला आणि तिथे विश्वकर्माने निर्माण केलेल्या झोपडीत राहून तपश्चर्या करुं लागला.

राजाने कपटी योग्याला मृत्युदण्ड दिला आणि बरोबरच सर्वांना आदेश दिला की - "आजपासून ह्या राज्यात कुणाही योग्यांना आश्रय देऊ नये."

अशा तऱ्हेने दुष्टबुद्धि, कपटी योग्यामुळे संपूर्ण राज्यात योग्यांचा अपमान झाला आणि कुरु राज्यांत लोकांकडून योग्यांना मिळणारा आदर बंद झाला.

विष्णु पुराण

शकुनी हा दुर्योधनाची माता गांधारी हिचा लहान भाऊ व गांधार देशाचा राजा सुबल यांचा मुलगा होता. राजा सुबलला एका ज्योतिषाने सांगितले होते की, गांधारीचा विवाह होताच, तिच्या पतीला मरण येईल.

त्यामुळे राजा सुबलने तिचा विवाह एका मेंढ्याबरोबर लावून दिला. त्यानंतर पुन्हां तिचे लग्न धृतराष्ट्राबरोबर झाले. लग्न होताच तो मेंढा मेला.

जेव्हां भीमाने विधवेचा मुलगा म्हणून दुर्योधनाची टिंगल केली, तेव्हां दुर्योधनाला ही गोष्ट कळली. दुर्योधन रागाने जळफळूं लागला. त्याने सुबल व शकुनीला कैद करून आणले आणि तुरुंगात डांबून ठेवले. त्यांचा भयंकर छळ केला.

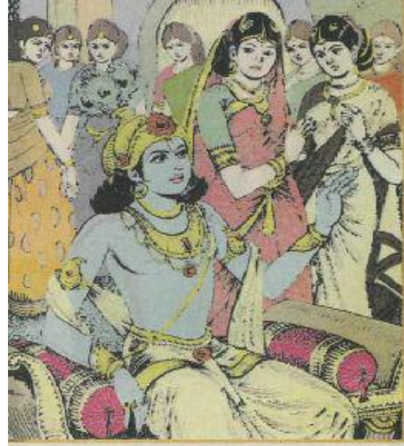
सुबलला खूप अंधविश्वास होता. त्यामुळे त्याने शकुनीला मरणाच्या आधी समजाबून सांगितले की, त्याच्या हाडाचे फांसे बनवून तू दुर्योधनाबरोबर प्रतिकार कर. त्या फांशाचे एक महत्व राहील की, जो आंकडा मनात धरून फांसा टाकशील त्याचा जय होईल.

शकुनीच्या फांसाचे गुपीत दुर्योधनाला तुरुंगाच्या पहारेकऱ्याने सांगितले. तेव्हां दुर्योधनाने शकुनी मामाला तुरुंगातून सोडले आणि आपला मंत्री बनवले.

त्यानंतर हस्तिनापुरमध्ये शकुनी आणि युधिष्ठिर यांच्यामधे सोंगट्यांची पैज लागली. त्यांत युधिष्ठिर आपल्याबरोबर आपल्या लहान भावांना व द्रौपदीला जुगारात लावून घालवून बसला.

त्याचवेळेला द्वारकेमध्ये श्रीकृष्ण सत्यभामा-बरोबर जुगार खेळत होता. तो स्वतःबरोबर आपल्या सात बायकांनासुद्धां घालवून बसला.

त्यावर सत्यभामा रुक्मिणीला म्हणाली - "आक्का, आता तू आणि माझा पती, ही माझी

संपत्ती आहे. तुम्हां दोघांना विकण्याचे किंवा दान करण्याचे सर्व अधिकार मला प्राप्त आहेत.''

कृष्णाने विचार करण्याचे सोंग करुन 'अक्षय' असा उच्चार केला. कोणालाच समजले नाही की, श्रीकृष्णाने असे कां म्हटले.

त्याचवेळेला हस्तिनापुरांत कौरवांकडून हारलेले पांडव भर राज्यसभेत असतांना दुःशासनाने सूडाने द्रौपदीच्या पदराला हात घातला. तेव्हां असहाय्य होऊन द्रौपदी आपला पदर घट्ट धरून श्रीकृष्णाचा धांवा करीत हात जोडून. ''श्रीकृष्ण'' ''श्रीकृष्ण'' म्हणत होती.

तेव्हां भरसभेत भीमाने विडा उचलला की, ''ह्याचा बदला घेईन. दुःशासनाची छाती फोडून त्याचे रक्त पिईन व दुःशासनाची मांडी फोडून त्याच्या रक्ताने द्रौपदीची वेणी घालीन.''

दुःशासन द्रौपदीचे वस्त्र फेडूं लागला. तसा वस्त्रांचा ढीग जमू लागला. अतिश्रमांनी दुःशासन घेरी येऊन खाली पडला.

द्रौपदी जेव्हां मयसभामधे दुर्योधनाला पडताना पाहून हंसली होती, तेव्हां दुर्योधनाने पण केला होता, कीं ''भरसभेत हिचे वस्त्र फेडीन व हिला दासी करीन तेव्हांच माझे मन शांत होईल.'' परंतु आता तो आपली मान खाली घालून कर्ण, शकुनी व दुःशासनाबरोबर राज्यसभेतून बाहेर गेला.

दुर्योधन, शकुनि, कर्ण आणि दुःशासन हे चांडाळ-चौकडी म्हणून प्रसिद्ध होते.

राग, लोभ, मद मत्सर इत्यादि गुण, व अधर्म, यांचे मूळ कली पुरुष, यांच्या रुपाने दुर्योधनाने जन्म घेतला होता.

नर नारायणाला पाठ दाखवून पळून जाणारा, सहस्त्र कवच धारण केलेला, एकच कवच पांघरून पळून सूर्याच्या आंत जाऊन लपून बसला. तो अविवाहित असलेल्या कुन्तीच्या गर्भात सूर्याच्या वरदानाने कर्णाच्या रूपाने जन्माला आला.

कुन्ती पांडु राजाची बायको झाली. तेव्हां नर-नारायणाच्या अंश कुंतीच्या पोटी अर्जुनाच्या रुपे जन्माला आला.

नारायण म्हणजे प्रत्यक्ष कृष्ण भगवान होते. कृष्ण अर्जुनाचा नात्याने मेहुणा आणि बायकोचा भाऊ होता.

दुर्योधनाला खूप विश्वास वाटे की कर्णासारखा धनुर्धारी जेव्हां आपल्या बाजूने आहे, तेव्हां पांडवाना सहज पराजित करता येईल.

कुन्तीने कर्णाला टोपलीत घालून नदीत सोडून दिले होते. ते मूल सारथ्याची बायको राधा हिला मिळाले. तिने कर्णाला लहानाचा मोठा केले.

त्या कारणाने कर्णाला, ''सारथीपुत्र'' आणि ''राधेय'' या नांवाने संबोधू लागले. दुर्योधनाने कर्णाला अंगदेशाचा राजा केले. त्यामुळे त्याचा आत्मविश्वास खूप वाढला.

कर्णाला अनेक शाप मिळाले होते. त्याच कारणाने ब्राह्मणाच्या रुपांत आलेल्या इंद्राला कर्णाने जन्मापासूनच मिळालेली कवचकुंडले दान केली.

कर्णाच्या मनांत आपला प्रतिस्पर्धी अर्जुन याचा युद्धांत पराभव करण्याचा विचार होता. म्हणून तो दुर्योधनाच्या गटांत जाऊन सामील झाला.

पंचपांडव वनवासात गेले. सत्यभामेने कृष्णाला बुद्धिबळांत जिंकले. त्यामुळे तिने नारदाच्या हाती कृष्णाला सोपवले. त्यानंतर नारदाने सांगितले की कृष्णाच्याच वजनाचे सोने तोलून सत्यभामेला त्याने द्यावे. शेवटी सत्यभामेनेच आपले सर्व अलंकार काढून एका पारड्यांत ठेवले, व कृष्ण दुसऱ्या पारड्यांत. तरी पण ते सोने त्याच्या वजनाचे झाले नाही. तेव्हां ती परिस्थिती पाहून रुक्मिणीने दुसऱ्या पारड्यांत भक्तिपूर्वक एक तुळशीचे पान टाकले व कृष्णाला नारदाच्या हातून सोडवले.

त्यावर सत्यभामेने रुक्मिणीला म्हटले - ''ताई, ह्या क्षणी मी तुझी दासी आहे. तुझी श्रीकृष्णावरची भक्ति म्हणजे काय ह्याचा उलगडा आज मला झाला.''

पांडव द्रौपदीसह मत्स्य देशाचा राजा विराट याच्याकडे अज्ञातवासात होते.

भीम त्यांच्या घरी बल्लवाचार्य नांवाने स्वयंपाकी म्हणून होता. सैरंध्रीच्या नांवाने द्रौपदी दासीचे काम करीत होती. एकदा द्रौपदीचा कीचकाने अपमान केल्यावरुन भीमाने त्याचा संहार केला होता. त्यामुळे समान शक्तीवान असे पांचापैकी तिघेजण भीमाच्या हाती मरण पावले. आता फक्त दुर्योधनच एकटा उरला होता.

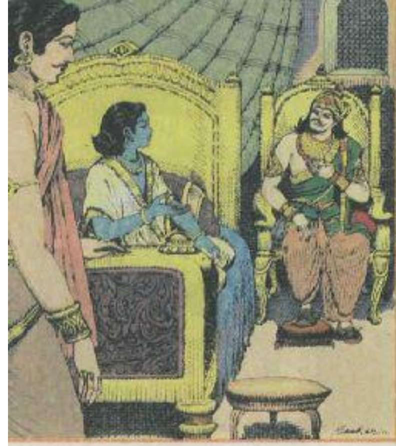

बृहन्नलाचे रूप घेऊन अर्जुनाने राजकुमारी उत्तरा हिला नृत्य शिकविले होते. परंतु लढाईच्या वेळेस अर्जुनाने आपले पूर्ववत रूप प्रकट करुन असंख्य लोकांना पराजित केले.

श्रीकृष्णाच्या हातून जेव्हां कंस मारला गेला, तेव्हां कालनेमीने कंसाच्या शरीरांतून निघून जाऊन कृष्णाचा भाचा अभिमन्यू याच्या रुपाने जन्म घेतला.

कालनेमी हा कृष्णाचा कट्टर शत्रू होता. तरी पण त्याने त्याच्या भाच्याच्या रूपाने जन्म घेतला.

सुभद्रा गर्भवती होती, तेव्हां एकदा अर्जुन

चक्रव्यूह भेदाचे रहस्य तिला सांगत होते. तेवढ्यात श्रीकृष्ण तेथे येऊन म्हणाले - ''अर्जुन, माझी बहीण सुभद्रा कोमल मनाची आहे. तिला सर्व युद्धाच्या गोष्टी कशाला सांगतोस?'' असे म्हणत निम्या गप्पांतून त्याने सुभद्रेला उठवून आपल्या बरोबर नेले.

सुभद्रेच्या पोटांतील बाळाने, अभिमन्यूने, चक्रव्यूह फोडून आंत शिरण्याचे रहस्य तेवढेच जाणले. परंतु चक्रव्यूह फोडून बाहेर येण्याचे त्याला समजले नाही.

अभिमन्यूला गर्व होता कीं मी एकटाच कौरवांचा संहार करु शकेन. तेवढ्यांत श्रीकृष्ण तेथे पोहोचले व अभिमन्यूच्या पाठीवर थाप देत म्हणाले - ''अभिमन्यू, तू त्याच योग्यतेचा आहेस. मला अभिमान आहे. तुझी वीरमाता सुभद्रा माझीच बहीण आहे.''

अभिमन्यूचा विवाह उत्तरा हिच्याबरोबर झाला. पांडवाच्या अज्ञातवासाच्या वेळेस सुभद्रा व अभिमन्यू द्वारकेमधे राहिले होते. बलराम आपली मुलगी उत्तरा किंवा शशिरेखा हिचे लग्न दुर्योधनाचा मुलगा लक्ष्मणकुमार याच्याबरोबर करणार होता. अभिमन्यूने उत्तराबरोबर लग्न करणे त्याला अजिबात पसंत नव्हते.

अभिमन्यू आपल्या आईबरोबर द्वारकेतून निघून अरण्यमार्गाने बाहेर जात होता. त्याच वेळेस भीम व हिंडिबा यांचा मुलगा घटोत्कच यांची भेट झाली.

घटोत्कचाने आपल्या राक्षसी मायेने जादू करून विवाहाला आलेल्या लोकांना खूप त्रास दिला व शशीरेखाला उचलून पळून नेऊन तिचा विवाह अभिमन्यूबरोबर लावून दिला.

एकदा कृष्णाकडे मदत मागण्याकरिता एका-तर्फे अर्जुन व दुसऱ्यातर्फे दुर्योधन द्वारके मधे आले.

झोपेतून जागे झालेल्या कृष्णांनी पायाशी बसलेल्या अर्जुनाला प्रथम पाहिले. नंतर आपल्या उशाशी बसलेल्या दुर्योधनाकडे दृष्टी वळवून पाहिले.

श्रीकृष्णाने त्या दोघांसमोर असे कोडे घातले की - ''मी युद्धक्षेत्रांत शस्त्र धारण करणार नाही. मी तुमच्या दोघांपैकी एकाच्या बाजूने राहीन व दुसऱ्या बाजूला माझी सारी यादव सेना राहील. पण मी प्रथम अर्जुनाला पाहिले, तेव्हां प्रथम निवड त्याने करावी.''

तेव्हां अर्जुनाने श्रीकृष्णाला आपल्या बाजूने निवडले व यादवसेना दुर्योधनाच्या बाजूने राहिली.

धृतराष्ट्राचा निरोप घेऊन संजय दूत बनून पांडवांकडे आला व त्याने शांतीचा संदेश देत युद्ध न करण्याबद्दल त्यांना विनविले.

पांडवांनी श्रीकृष्णाला कौरवांकडे आपल्या बाजूने दूत म्हणून पाठविले. त्याने कौरवांना समजावून सांगत म्हटले की, ''पांडवाना त्याने अर्धे राज्य नाहीतर पांच गावे किंवा इंद्रप्रस्थ द्यावे. मी आपल्या दोघांच्यामधे समेट घडवून शांती स्थापित करावी, ह्या दृष्टीने आलो आहे.''

परंतु कृष्णाच्या बोलण्याकडे दुर्योधनाने लक्ष दिले नाही.

तेव्हां श्रीकृष्णाने कौरवांच्या सभेत गंभीरपणे सांगितले - ''मी अर्जुनाच्या रथाचे सारथ्य करीन, त्याच्या रथावर हनुमान असलेला ध्वज फडकत राहील. त्याच वेळेला अर्जुन रथात आपले गांडीव धनुष्य हातांत घेऊन तुमचे गाजर मुळ्यासारखे तुकडे तुकडे करील.''

श्रीकृष्णाच्या तोंडून बाहेर पडलेले शब्द ऐकून दुर्योधन रागाने लाल झाला व आवेशाने म्हणाला, -''अरे कृष्णा, तू पांडवाचा दूत म्हणून आला आहेस कीं त्याच्या शौर्याचे गुण गायला व आम्हाला धमकी द्यायला? आताच तुला दोरखंडाने बांधून ठेवतो आणि पहातो तुला कोण सोडवायला येतो ते!''

असे म्हणत दुर्योधनाने दुःशासनाकडून एक लोखंडी सांखळी मागविली. ते पहाताच कृष्णाच्याबरोबर आलेल्या सात्यकीने आपल्या म्यानांतून तलवार बाहेर काढली.

श्रीकृष्णाने सात्यकीला अडवीत म्हटले - ''मी हातात कांहीही न घेता एकजुटीने राहाण्याचा

निरोप घेऊन दूत म्हणून आलो आहे. मला त्यांनी कैद करणे हे उचित होईल काय? तुझे सैन्य खूप प्रभावशाली आहे. मी एकटा काय करूं शकेन? माझीच चूक झाली, तरी पण तुला मला कैद करावयाचे असेल तर कर."

त्यानंतर त्या चांडाळचौकडीने श्रीकृष्णाला चारी बाजूने पकडले. परंतु कृष्णाने आपले विश्वरूप प्रकट केले. त्यासरशी सर्वजण भयभीत होऊन तेथून पळून गेले. गोड बोलून किंवा धाक दाखवून श्रीकृष्णाने कौरव व पांडवाच्यात समेट घडवून आणण्याचा प्रयत्न केला. तो असफल झाला. आता युद्ध हेच एक बाकी राहिले.

कुरुक्षेत्रांत युद्धाकरिता निरनिराळ्या देशांचे राजे आपापल्या असंख्य अक्षौहिणी सैन्यासह एकत्र जमले. अशा तऱ्हेने कौरव पांडव यांच्यात महाभारत सुरु झाले. रथांच्या घंटाच्या नादाने, घोड्यांच्या खिंकाळ्याने, सर्व दशदिशा दुमदुमून गेल्या. जिकडे तिकडे युद्धाच्या आरंभीच्या रणभेदी वाजूं लागल्या. ज्या ठिकाणी एका वेळेस परशुरामाने क्षत्रियांचे रक्त शामंत पंचक नांवाच्या कुंडात भरले होते, तोच कुरुक्षेत्र आता पुन्हां क्षत्रियांचे रक्त मागत होता. संजयला दिव्य दृष्टी प्राप्त होती. त्यामुळे त्याने सर्व युद्धांचा सारांश तयार करून धृतराष्ट्राला सांगितला. जन्मांध व पुत्रप्रेमाने व्याकुळ झालेला कौरवांचा राजा धृतराष्ट्र दुर्योधनालासुद्धां अडविण्यास असमर्थ होता.

तो शांतपणे संजयचे वक्तृत्व ऐकत होता. आपला पती आंधळा आहे म्हणून आयुष्यभर डोळ्यावर पट्टी बांधणारी महान पतिव्रता गांधारी व शंभर कौरवांची आईसुद्धां धृतराष्ट्राशेजारी बसून सारा वृत्तान्त ऐकत होती.

संजय युद्धाचे सारे वर्णन करून सांगत होता, व ते दोघे शांतपणे ऐकत होते. संजयने पांडव व कौरवांच्या सैन्यांचे वर्णन करून सांगितले. धृतराष्ट्राने विचारले - "आता मला सांग, दोघांच्या सैन्यात काय तफावत आहे?"

संजय म्हणाला, "पांडव व कौरव दोघांच्या सैन्याचे रुप समान शक्तिशाली आहे. परंतु कृष्णाला मिळवून पांडव अधिक बलवान झाले आहेत." असे म्हणत त्याने सारा कुरुक्षेत्राचा पुन्हां वृत्तांत सांगितला.

भारतांतील अपरिचित स्थळें :

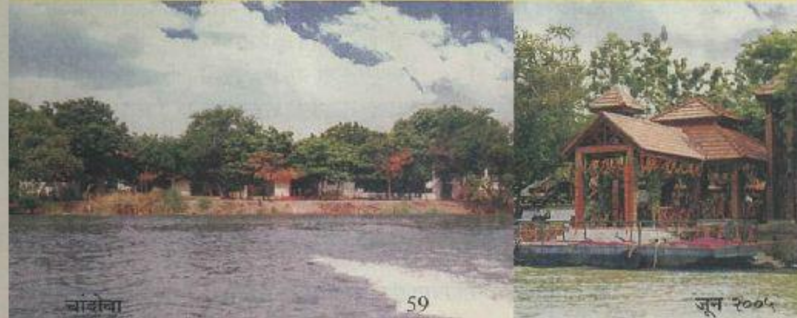
भवानी - नदीतले बेट

भूगोलाच्या तासाला आपण शिकतो कीं ज्या जमिनीला चारी बाजूंनी पाण्याने वेढलेले असते, त्या भागाला बेट, असे म्हणतात. भारतांतली अंडमान, निकोबार, लक्षद्वीप, आणि मिनिकॉयसारखी बेटे, बंगालच्या उपसागरांत किंवा अरबी समुद्रांत आहेत. त्याशिवाय भारतांत कांही बेटे समुद्रांत नसून नद्यांत आहेत. असेच एक बेट आंध्र प्रदेशांतल्या कृष्णा नदीमधे आहे. हे बेट विजयवाड्यापासून फक्त चार किमी अंतरावर आहे, आणि प्रकाशम धरणाजवळ आहे, त्यामुळे नदीत नेहमी भरपूर पाणी असते.

भवानी या रमणीय बेटापर्यंत ब्रम्ह पार्कपासून रोज नावा जात असतात. कृष्णेच्या शांत, संथ पाण्यावर नाव पुढे जाऊं लागली आणि थोडा वेग वाढला, कीं या बेटाची जाणीव आपल्याला होते. दूर अंतरावरुनदेखील इथल्या नैसर्गिक आणि निष्कलंक सौंदर्याने मन मोहित होते. मुलांसाठी हा नावेतून नदीचा प्रवास हा फारच वेगळा अनुभव आहे. जेव्हां त्या बेटावर जाऊन मुले उभी राहातात, तेव्हां आपण निर्मळ निसर्गाच्या सान्निध्यांत आहोत, व भूगोलातल्या निरनिराळ्या गोष्टींचा अभ्यास इथें करता येणे शक्य आहे, याची त्यांना जाणीव होते.

कृष्णा व गोदावरी नद्यांच्या पात्रांत अशी अनेक लहानलहान बेटे आहेत. त्यांतले भवानी हे सर्वांत मोठे आहे. त्यांत सुरेख वनराजी व मनमोहक तलावही आहेत. त्यामुळे एक दिवसभराची सहल करण्यासाठी हे एक रम्य पर्यटन स्थळ झाले आहे. पर्यावरणाचा तोल सांभाळणारे भवानी हे एक अद्वितीय बेट आहे.

व्यापारउद्योगांनी गजबजलेल्या विजयवाडा या शहरापासून हैदराबाद या राजधानीला जाताना २७५ कि.मी. अंतर पार करावे लागते. या दोन्ही शहरांतून भवानीला जाता येते.

वेळेचे भान

एका गांवात भद्रसेन नांवाचा एक हुशार ज्योतिषी राहात होता. आसपासच्या सर्व गांवकऱ्यांनी भविष्य जाणून घ्यायला त्याला आपला हात दाखवला होता. कुणाचाही हात पाहून भद्रसेनला त्यांच्या मनांतला गोष्ट समजत असे. त्याशिवाय तो भावी काळाचे भविष्यही सांगत असे.

भद्रसेनचे नांव सगळीकडे पसरलं होतं, म्हणून कुणी व्यावसायिक ज्योतिषी त्या गावात जायला घाबरत होते. चुकून जरी एखादा ज्योतिषी त्या गांवात आलाच, तर भद्रसेन त्याची जाहीर परीक्षा घेऊन गांवकऱ्यांसमोर त्याचा अपमान करुन त्याला परत पाठवीत असे.

एकदा रामशास्त्री नांवाचा एक ज्योतिषी त्या गांवात आला. त्याला भद्रसेनबद्दल कांहीच माहिती नव्हती. भद्रसेनला जेव्हां हे समजलं, तेव्हां रामशास्त्रीला त्याने अनेक प्रश्न विचारले. ''हस्तसामुद्रिक शास्त्राच्या कोणत्या भागाचा तू अभ्यास केला आहेस? तू खरा कोणत्या गांवचा रहिवासी आहेस?''

''महाशय, मला हस्तसामुद्रिक शास्त्रांतलं थोडं कांही समजतं. त्यावरच माझं पोटपाणी अवलंबून आहे. म्हणून जिथे पोटाची सोय होईल, ते माझे गांव!'' रामशास्त्रीने नम्रपणे सांगितले.

त्याचा विनय पाहून भद्रसेनाला चेव चढला. तो म्हणाला, ''तुझं अर्धकच्चं ज्ञान पाहून पैसे द्यायला कांही इथले लोक मूर्ख, वेडे, नाहीत. माझ्याबद्दल तू ऐकलं नसशील. हस्तसामुद्रिक शास्त्राचा माझा खूप अभ्यास आहे. मी इथे आहे, म्हणून तुला इथे पाणीदेखील मिळणार नाही. म्हणून तू दुसऱ्या एखाद्या गांवी गेलास, तर त्यांत तुझेच भले होईल.''

हे बोलणे ऐकून रामशास्त्रीला फार राग आला. भद्रसेनची घमेंड उतरवून नंतरच हे गांव सोडायचे, असा त्याने निश्चय केला. तो शांतपणे म्हणाला, ''महाशय, प्रत्येकाचे ज्ञान हे आपापले वैशिष्ट्य दाखवणारे असते. मी आपल्यापेक्षां मोठा आहे अशी कांही मी शेखी मिरवत नाही. पण कांही पुरावा हातांत नसतानाच आपण मला तुच्छ ठरवलंत. आता कोण लहान वा मोठा, हा निर्णय परीक्षा घेऊनच ठरवायला हवा!''

तिथे जमलेल्या लोकांनीही म्हटले, ''रामशास्त्रीचे म्हणणे योग्य आहे. कुणातरी नवीन माणसाचा हात दोघांनी पाहावा, आणि त्याची माहिती सांगावी. म्हणजे कोण बरोबर आहे ते ठरवता येईल.''

लोकांच्यात कुजबुज चालली होतीच. तेवढ्यांत शेजारच्या गांवचा एक श्रीमंत माणूस तिथून जाताना दिसला. चौथऱ्याजवळ जमलेल्या लोकांनी त्याला बोलावून समजावले, ''महाशय, इथे एक छोटीशी परीक्षा होणार आहे. कृपा करुन या दोन्ही ज्योतिषांना आपण आपला हात दाखवावा.''

त्या धनवंताने चौथऱ्याजवळ जाऊन आपला हात पुढे केला. ''भद्रसेनने त्याच्या हातावरच्या रेषा पाहून म्हटले, ''महाशय, इथे तर एक परीक्षा चाललेली आहे. म्हणून मला खरं काय ते सांगणं भाग आहे. आपल्याकडे भरपूर धनसंपत्ती आहे. पण आपणही कांही कमी कंजूष नाही. आपल्या बायकोच्या लहरीनुसार आपण वागत असता!''

त्या धनवंताने रागाने म्हटले, ''कांहीतरी खोटंनाटं सांगून माझा अपमान करायला तुम्ही मला इथे बोलावलत कां?'' त्यावर त्या परक्या

गृहस्थाला रामशास्त्रीने नम्रपणे म्हटले, "महाशय, आपण रागावूं नये. कांही लोकांना वाटतं कीं ते ज्योतिषशास्त्र पूर्ण जाणणारे पंडित आहेत. मलाही आपला हात पाहायला द्यावा जरा... हा तर एका लक्ष्मीपुत्राचा हात आहे. या हातावरच्या रेषा दातृत्व दाखवणाऱ्या आहेत. आपल्यापुढे मोठमोठी मंडळी भिजलेल्या मांजरासारखी लहान वाटतात. आपल्या पूर्वजन्मीची थोर पुण्याई असेल म्हणून आपल्याला अगदी अनुरूप पत्नी मिळालेली आहे."

हे शब्द ऐकल्यानंतर तो सद्गृहस्थ खुषींत येऊन म्हणाला, "शाबास! तुम्ही सारं कांही सांगितलंत, ते अगदी खरंच आहे! जणूं कांही तुम्ही मला अगदी जवळून पाहात आहात!"

त्यानंतर रामशास्त्रीने त्या धनवंताचा हात पुन्हां नीट निरखत म्हटले, "यावेळी माझ्या भविष्यकथनावर प्रसन्न होऊन आपण आपल्या हातांतली आंगठी मला बक्षीस देण्याचा विचार करीत आहात!"

हे ऐकून धनवंताचा चेहरा एकदम पडला. ते ओळखून रामशास्त्रीने विचारले, "मी कांही चुकीचं सांगितलं कीं काय? आपण असं कां पाहात आहात?" धनवंत सांवरत म्हणाला, "तसं कांही नाही. पण मला आश्चर्य वाटलं कीं माझ्या मनांतला हा विचार तुम्हाला कसा काय समजला?"

असं बोलून त्याने आपल्या बोटांतली अंगठी काढून रामशास्त्रीच्या हातांत ठेवली आणि तो आपल्या मार्गाने जाऊं लागला. तिथे जमलेल्या लोकांनी रामशास्त्रीची नाना प्रकारांनी स्तुती केली आणि ह्या परीक्षेंत तो यशस्वी झाल्याचे मान्य केले, ती चर्चा ऐकून भद्रसेनची मान लाजेने खाली गेली.

तेव्हां रामशास्त्री तिथल्या लोकांना म्हणाला, "वास्तविक भद्रसेन हस्तसामुद्रिक शास्त्रांत प्रवीण आहे, पण हेच पोटापाण्याचं साधन असलेल्या माझ्यासारख्या व्यक्तीला नुसतीच शास्त्रीय माहिती पुरत नाही. त्याला वेळेचं भान ही राखावं लागतं! त्याचबरोबर व्यावहारिक धोरण देखील असावं लागतं. त्याची सांगड जर ज्ञानाशी घातली गेली नाही, तर अहंभाव वाढतो. आणि त्यामुळे निष्कारण अपमान होऊं शकतो.

